

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Židovská komunita v Istanbulu v období 19. století

**The Jewish Community in Istanbul during the
Nineteenth Century**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Lena Arava-Novotná, Th.D.

Autor: Tereza Brunerová

Praha 2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce PhDr. Leně Aravě-Novotné, Thd. za odborné rady a užitečné nápady, které mě při psaní bakalářské práce nasměrovaly tím správným směrem a umožnily mi tak hlouběji proniknout i do oblastí, u kterých se mi to zprvu tolik nedařilo. Velké poděkování patří také židovskému muzeu *The Quincentennial Foundation Museum of Turkish Jews* v Istanbulu za poskytnutí doplňujících informací a institutu *Istanbul Research Institute* a jeho knihovně, díky které jsem měla přístup ke stěžejní literatuře při zpracování tématu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Židovská komunita v Istanbulu v období 19. století“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Tereza Brunerová

(podpis autora)

Anotace

Bakalářská práce „Židovská komunita v Istanbulu v období 19. století“ se věnuje situaci Židů v Osmanské říši, konkrétně v Istanbulu. Mapuje život Židů před oficiálním vyhlášením reforem Tanzimatu, popisuje postoje osmanských panovníků vůči Židům v Osmanské říši a snaží se vysvětlit koncept reforem Tanzimatu a jeho cíle. Velkou část věnuje především tomu, jak reformy istanbulskou židovskou komunitu ovlivnily a jejím protichůdným reakcím, kdy na jedné straně stáli židovští konzervativci a na straně druhé židovští reformátoři, kteří se snažili o účinnou modernizaci komunity. Cílem této práce je ukázat, že i přes nesčetné nesnáze způsobené konzervativními kruhy se osmanští Židé stali významnou složkou při aplikaci reforem Tanzimatu na všechny vrstvy Osmanské říše a ve spolupráci s osmanskou vládou aktivně přispívali při modernizaci a opětovném rozkvětu Osmanské říše.

Klíčová slova

Židé v Istanbulu, 19. století, Osmanská říše, reformy Tanzimatu, židovský konzervatismus, reformní Židé, modernizace, re-organizace, osmanizace, dekret Gülhane Hatt-ı Şerifi, edikt Hatt-i Humayun

Annotation

The baccalaureate thesis titled „The Jewish Community in Istanbul during the Nineteenth Century“ deals with the situation of Jews in the Ottoman Empire, specifically in Istanbul. It maps the situation of Jews before the official announcement of the Tanzimat Decree, describes the attitudes of the Ottoman rulers towards Jews in the Ottoman Empire and tries to explain the concept of Tanzimat Decree and its objectives. Long section is primarily devoted to how the Tanzimat Decree influenced the Jewish community of Istanbul and its opposing reactions, with the Jewish conservatives on one hand, and Jewish reformers on the other, who strived for effective modernization of their community. The target of this thesis is to show that despite the countless difficulties caused by conservative circles, the Ottoman Jewry took an important part in applying Tanzimat Decree to all layers of the Ottoman Empire and, in interaction with Ottoman government, actively contributed to the modernization and re-flourish of the Ottoman Empire.

Keywords

Jews in Istanbul, 19th Century, Ottoman Empire, Tanzimat Reforms, Jewish Conservatism,

Reform Jews, Modernization, Re-organization, Ottomanism, Edict of Gülhane, Hatt-i Humayun

Obsah

Úvod	9
1. Situace Židů v Osmanské říši	11
1.1. Důvody migrace Židů do Osmanské říše.....	11
1.1.1. Rozdíl mezi osmanskými Židy a židovskými migranty z Ruska a Balkánu..	12
1.2. Početnost Židů v Istanbulu a hlavní oblasti židovských komunit	13
1.3. Židovské vztahy s křesťanským a muslimským obyvatelstvem.....	14
1.3.1. Vztahy mezi Židy a křesťany	14
1.3.2. Vztahy mezi Židy a muslimy	15
2. Osmanští panovníci a reformy Tanzimatu	18
2.1. Mahmud II.	18
2.2. Abdül Mecid I.....	19
2.3. Abdülaziz.....	21
2.4. Abdül Hamid II.....	23
2.5. Reformy Tanzimatu a jejich vliv na židovskou komunitu	26
2.5.1. Podoba reformy a její cíle	27
2.5.2. Pozitivní dopady reforem Tanzimatu.....	28
2.5.3. Negativní dopady reforem Tanzimatu.....	29
3. Reakce Židů na reformy Tanzimatu	31
3.1. Rozštěpení názorů uvnitř židovské komunity	31
3.1.1. Židovský konzervatismus	31
3.1.2. Židé podporující modernizaci	32
3.2. Participace Židů na reformách Tanzimatu.....	33
3.3. Modernizace židovské komunity	34
3.3.1. Centrální židovská autorita v podobě vrchního rabinátu	34
3.3.2. Židovská komunita v dobách působení rabína Yakira Gerona.....	35
3.3.3. Struktura hlavního orgánu židovské komunity	37
3.3.4. Obnova židovských institucí.....	37
3.3.5. Školství jako prostředek modernizace	39
3.4. Nejvýznamnější představitelé modernizace	42
3.4.1. Abraham Salomon de Camondo	42
3.4.2. Bekhor Isaac David Carmona	44
3.4.3. Ezekiel ben Josef Nissim Menahem Gabbai a Ezekiel Gabbai.....	45
3.4.4. Isiah Acıman	45
3.4.5. Yakub Avigdor	46

4. Proměny židovské komunity po reformách Tanzimatu	47
4.1. Projevy reforem ve společenském postavení Židů	47
4.2. Konkrétní oblasti židovského působení.....	48
4.2.1. Bankovníctví	48
4.2.2. Politika	50
4.2.3. Lékařství.....	50
Závěr.....	52
Seznam použité literatury.....	54

Seznam zkratk

s. ... strana

r. ... rok

tzv. ... tak zvané

tzn. ... to znamená

stol. ... století

např. ... například

apod. ... a podobně

Výslovnost

ç ... čteme jako „č“

ğ ... nevyslovuje se

ı ... vyslovuje se podobně jako anglické „ə“ (např. alone, adult)

j ... čteme jako „ž“

ö ... vyslovuje se podobně jako německé „ö“ (např. Österreich)

ş ... čteme jako „š“

ü ... vyslovuje se podobně jako německé „ü“ (např. über)

y ... čteme jako „j“

Úvod

Podnětem pro výběr tématu bakalářské práce se v první řadě stal můj referát v rámci předmětu Úvod do dějin Židů, který se týkal migrace Židů do islámských zemí a jejich vztahů s tamějšími muslimy. Různorodé přístupy muslimů k židovským obyvatelům a jejich vzájemné souznění či nesouznění mě zaujalo natolik, že jsem se rozhodla obdobnému tématu věnovat i při psaní své bakalářské práce. Po domluvě se svou vedoucí práce, paní doktorkou Lenou Aravou-Novotnou, jsem se rozhodla pro téma „Židovská komunita v Istanbulu v období 19. století“, které jsem si vybrala ze dvou hlavních důvodů. S paní doktorkou společně chováme sympatie k městu, které po několik staletí představovalo primární centrum Osmanské říše a které se v 19. století stalo útočištěm mnoha Židů, kteří se spolu se svými muslimskými spoluobčany podíleli na zásadních reformách a modernizaci přispívající k rozkvětu říše. I přesto, že pro rozvoj osmanských židovských komunit bylo toto období zásadní, je poněkud problematické dohledat ucelenou literaturu, která by se Židům v Osmanské říši (a především židovské komunitě v Istanbulu) věnovala detailněji. Jelikož v české literatuře je absence oblasti života istanbulských Židů téměř absolutní, odvážila jsem se toto zajímavé téma ve své bakalářské práci zpracovat.

Viditelná židovská migrace do islámských zemí pramení již z konce 15. století. Roku 1492 vydal španělský král Ferdinand II. Aragonský a královna Isabela Kastilská tzv. Všeobecný edikt o vyhnání Židů. Mnoho sefardských Židů bylo donuceno opustit Španělsko, odkud nejprve přechali do Portugalska, avšak o pár let později nastala stejná situace i tam. Jednou z možností bylo odejít do jiných evropských zemí, značná část ovšem utíkala do severní Afriky a Osmanské říše. Početná diaspora žila zejména v Maroku, Iráku nebo Jemenu. Židé a křesťané měli v islámských zemích speciální status *dhimmi*, což znamenalo, že jim byla zaručena ochrana, ale zároveň byli degradováni na druhořadé občany.¹ Příznivé podmínky pro Židy začaly vznikat především ve chvíli, kdy muslimské oblasti začali ovládat Osmané. Právě osmanští panovníci nabídli po dobytí Istanbulu (tehdejší Konstantinopole) roku 1453 všem Židům nebývalé podmínky k všestrannému rozvoji. Největší prosperity dosáhli Židé za vlády Selima I. (1512-1520) a Süleymana Nádherného (1520-1566), neboť tyto panovníci dokázali ocenit jejich profesionální, vojenský i společenský přínos a naplno jim otevřeli brány Osmanské říše. Židé byli rozděleni do komunit podle země původu na mluvící řecky či arabsky, na Sefardy, Aškenazy, Karaity apod. Přitahování kvetoucím hlavním

---

¹ Práva Židů v muslimském světě určovala tzv. Umarova smlouva z 8. století, která Židům zakazovala výstavbu nových synagog, zákaz nošení zbraní, jízdu na koni, zákaz podávat alkohol muslimům, židovské domy a hroby nesměly být větší než muslimské apod. Dodržování těchto zákazů se různilo s ohledem na místo a panovníka, často na ně ovšem nebyl kladen žádný důraz; ZOUFALÁ, Marcela. *Judaismus a ženy v Izraeli*. V Praze: Karolinum, 2012, s. 26-27

městem tvořili Židé před polovinou 16. století kolem deseti procent z celkového množství obyvatel v Istanbulu.² Od 16. století ovšem byly postoje k nemuslimským skupinám říše dosti proměnlivé, a tak po většinu času záleželo na sultánovi, konkrétním období a v neposlední řadě i na jednotlivých případech. Až do 18. století byl Istanbul specifický svou politickou nestabilitou s mnoha vnitrostátními povstáními, která budila mezi vládnoucími vrstvami pocit ohrožení a strachu. Naopak 19. století se právem označuje jako reformní období, kdy se osmanské vládě podařilo alespoň po dobu jednoho století zachránit upadající říši a přispět k jejímu opětovnému rozkvětu pod dohledem evropských mocností. Jak už bylo řečeno výše, na těchto reformách se z určité části podíleli i osmanští Židé, kterým tyto reformy pomohly k lepšímu začlenění mezi muslimské spoluobčany a k modernizaci poněkud zaostalého židovského systému tamějších komunit.

V roce 1961 Bernard Lewis napsal, že „*Osmanská říše v souladu s islámským právem a tradicí tolerovala jiná náboženství a její křesťanští a židovští poddaní žili obecně v míru a bezpečí. Žili však ve vlastních komunitách, které byly přísně oddělené od muslimů. Již se nemohli volně začlenit do muslimské společnosti, jako bývalo kdysi možné v Bagdádu a Káhiře – ani se nemohli zásadněji podílet na intelektuálním životě Osmanů.*“³ I přesto, že se od té doby badatelské poznatky v této oblasti značně rozšířily, stále přetrvává přes padesát let starý názor, „že ačkoliv Židé v Osmanské říši žili v relativním míru, od muslimů byli fyzicky segregováni, neúčastnili se veřejného ani politického života a nijak nepřispívali ani životu intelektuálnímu.“⁴ Cílem mé bakalářské práce je dokázat, že i přes jisté rozdíly mezi Židy a muslimy, stejně jako rozrůznění židovských komunit po celé Osmanské říši, byli istanbulští Židé nedílnou součástí reformy Tanzimat a aktivně přispívali k rozvoji veřejné, politické, ekonomické, hospodářské a kulturní sféry Osmanské říše.

Při svém studiu istanbulské židovské komunity a jejího života v 19. století jsem čerpala především z cizojazyčné literatury, přičemž existují tři zásadní tituly na toto téma, které mi při psaní mnoha informacemi přispěly, a to kniha *The Jews of the Ottoman Empire and Turkish Republic* od autora Stanforda J. Shawa a knihy *The Jewish Community of Istanbul in the Nineteenth Century* a *Jewish Sites of Istanbul* od Ilana Karmiho. Značnou část zdrojů se mi podařilo získat v rámci své cesty do Istanbulu, kde jsem několikrát navštívila knihovnu v *Istanbul Research Institute* a zavítala jsem i do židovského muzea *The Quincentennial Foundation Museum of Turkish Jews*, ve kterém jsem zhlédla rozsáhlou expozici o životě Židů v Istanbulu a získala tak užitečné doplňující informace.

---

² ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Postavení Židů v islámských zemích a jeho proměny pod vlivem Evropy* [online]., 14-31 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/6327/1/Arava_Novotna.pdf, s. 22

³ GEBELT, Jiří a kol. *Ve stínu islámu: menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha: Vyšehrad, 2016, s. 39

⁴ Ibid.

1. Situace Židů v Osmanské říši

1.1. Důvody migrace Židů do Osmanské říše

Východní a jihovýchodní Evropa se v raném novověku stala útočištěm mnoha Židů, kteří utíkali ze západní Evropy. V průběhu 19. století se ale podmínky pro Židy v Evropě i Rusku změnily a východní země začaly být považovány za symbol chudoby, pogromů a náboženského útlaku. Vzhledem k nacionalistickému myšlení tehdejší doby a nově vznikajícím nezávislým křesťanským státům došlo mimo jiné k oživení mýtu o rituálních vraždách jako jedné ze záminek k opakované genocidě Židů. Národy jihovýchodní Evropy postupně dosahovaly nezávislosti a tamější židovské i muslimské menšiny byly pronásledovány či masakrovány; ti, co přežili, pak byli vytlačeni za stále se zmenšující hranice ustupující Osmanské říše. Tato nenávisť vůči Židům pramenila ze situace, kdy většina židovského obyvatelstva podporovala vládu Osmanské říše a k muslimům chovala hlubší sympatie než ke křesťanům, jejichž státy obě minority tvrdě utlačovaly.

Kvůli podpoře Osmanské říše trpěli Židé v Řecku, a když na jaře 1821 došlo k povstání řecké nacionalistické skupiny *Philike Etairia* ve Valašsku a Moldávii, byly zavražděny stovky tamější židovské populace. K jednomu z největších masakrů došlo v Moreji, kde bylo zabito 5000 Židů spolu s většinou muslimského obyvatelstva, a ve městě Tripolis, kde bylo zlikvidováno 1200 Židů, stejně tak jako nespočet tureckých obyvatel. V roce 1821 vypukla řecká válka za nezávislost, která záhy přerostla v mezinárodní konflikt s Ruskem, Británií a Francií na straně řecké a Egyptem na straně osmanské, který skončil vyhlášením nezávislého Řeckého království v roce 1832.⁵ Podobně vypadala situace i v další části jihovýchodní Evropy, konkrétně v Srbsku. Po dlouhém a krvavém povstání (1804-1817) se Srbsku povedla získat nezávislost a Osmanská říše ho uznala jako nezávislé Srbské království. Ve chvíli, kdy se Srbsku podařilo získat autonomii, se někteří Židé navrátili zpět do země, ovšem kníže Alexandr Karađorđević (1842-1858) nařídil řadu omezení týkajících se židovského bydliště, majetku či výkonu povolání.⁶ Kromě Řecka a Srbska se s problémy museli potýkat i bulharští Židé. Během ruské invaze do Bulharska v letech 1876-78 podporující bulharské národní hnutí byli Židé považováni za zrádce a nepřátele podporující Osmany, což vedlo k jejich intenzivnímu pronásledování. Kozáci a Bulhaři drancovali židovské i muslimské obchody, znásilňovali a zabíjeli všechny ne-křesťany, které našli, a

⁵ GLACOVÁ, Denisa. Muslimské země v 19. století a silící evropský vliv. In: *Encyklopedie migrace* [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/muslimske-zeme-19-stoleti-silici-evropsky-vliv/>

⁶ SHAW, Stanford J. *The Jews of the Ottoman Empire and Turkish Republic*. Great Britain: Macmillan Press, 1991, s. 191

jejich mrtvá těla pohazovali podél cesty jako krmivo divokým psům. Tisíce přeživších bulharských Židů následovalo uprchlé muslimy a většina z nich našla nové útočiště v Istanbulu, kde se jim dostalo pomoci od tamější židovské komunity i osmanské vlády. Stejně tak byli aktivně pronásledováni Židé v Rusku, kteří neměli právo na ruské občanství a podléhali nesčetným zákazům, jako byl např. zákaz usazovat se na venkově, pronajímat pozemky či vlastnit továrny. Proto se ruské židovské obce stále více ocitaly v pasti ekonomického úpadku a mnoho jejích členů žilo v naprosté bídě. Východisko z chudoby a hrozby protižidovského násilí hledalo stále více z nich v emigraci.⁷ Velké množství ruských židovských uprchlíků proudilo do Rumunska v důsledků persekucí vyplývajících z Krymské války⁸ (1853-1856). Příčinou této války byla touha ruského cara Mikuláše I. rozšířit vliv a území Ruska na úkor Osmanské říše v čele se sultánem Abdül Mecidem I. Do války se navíc vložila Anglie a Francie, které doufaly, že Rusku zabrání ovládnutí Černomoří a získání většího vlivu na Balkáně a ve Středomoří, stejně tak jako si přály, že se jim díky spojení se sultánem podaří získat hospodářský a politický vliv v Osmanské říši. Během Krymské války až do ruské kapitulace trpělo celé Rusko a s ním i ruští Židé, a tak ještě r. 1871 dosahovala kvůli emigraci z Ruska rumunská židovská populace přes 130 tisíc obyvatel. Ta ovšem spolu s muslimy podléhala zákazům vlastnit pozemky a získat rumunskou národnost, nehledě na neustálé pronásledování a opakované masakry. Židé v Rumunsku často nemohli najít práci, byli vyháněni od města k městu, až se začala tvořit chudá ghetta. R. 1866 byla během antisemitistických demonstrací zdemolována hlavní synagoga v Bukurešti a židovská čtvrť vyplněna davy rumunských nacionalistů.⁹

1.1.1. Rozdíl mezi osmanskými Židy a židovskými migranty z Ruska a Balkánu

Značná část židovských migrantů z Ruska a Balkánu se přirozeně rozhodla usadit v Istanbulu. Avšak toto rozhodnutí způsobilo nemalé napětí mezi již usazenými Židy a nově příchozími, jelikož chudí židovští utečenci působili jako břemeno nejen pro tamější židovskou komunitu, ale i osmanskou vládu. Celé židovské komunity, stovky rodin a desítky rabínů přijaly pomoc vlády a našly v Osmanské říši bezpečné útočiště. Avšak ne každý tuto výpomoc přijal s vděčností. Značná část těchto rodin byla podporována státní pokladnou s ohledem na počet členů v domácnosti. Jakmile byli chudí Židé podporováni Osmanskou říší a neměli

---

⁷ Doma na cestě? Migrace a uprchlíci. In: *Nasinebocizi.cz* [online]. Praha: Židovské muzeum v Praze [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/4-01_Doma_na_cestě_Migrace_a_uprchlici.pdf

⁸ O Krymské válce z pohledu Osmanské říše více v: BADEM, Candan. *The Ottoman Crimean War, 1853-1856*. Boston: Brill, 2010

⁹ SHAW, Stanford J., s. 192

potřebu být aktivní, propadli lenosti a inklinovali k integraci. Údajně dokonce existují důkazy o tom, že úmyslně zatajovali počet úmrtí a fingovali počet narozených dětí, což vyvolalo konflikt mezi jejich vlastními lidmi, zejména pak mezi rabíny.¹⁰

1.2. Početnost Židů v Istanbulu a hlavní oblasti židovských komunit

Pro lepší orientaci je nejprve nutno zmínit počet židovských obyvatel na celém území Osmanské říše, který mohl v 19. stol. činit až 500 tisíc¹¹. Díky osmanskému sčítání lidu se dá, i když ne s úplně dokonalou přesností, říct, že v průběhu tohoto století byl počet Židů v Istanbulu více méně stabilní a v průměru se pohyboval okolo 50 000 – 55 000 židovských obyvatel, což byla více než jedna desetina z celkového počtu osmanské židovské populace vůbec. Konkrétně v roce 1830 bylo v Istanbulu nasčítáno 42 000 Židů a o padesát let později jejich počet stále rostl.¹² Během druhé poloviny tohoto století došlo k několika demografickým změnám, do Istanbulu zavítalo množství uprchlíků z balkánských zemí a Ruska, a zároveň mnoho Židů z Istanbulu emigrovalo, především do Ameriky. Tato migrace zajistila stabilitu počtu židovského obyvatelstva a zabránila jeho viditelnému poklesu.

V 19. století v Istanbulu fungovalo 40 synagog, které byly důvodem přesunu Židů ze starších oblastí do novějších čtvrtí Galata a Pera.¹³ Židé se soustřeďovali i do dalších oblastí, z těch nejznámějších Hasköy, Fatih, Beşiktaş, Balat, Beyoğlu, Dolmabahçe, Üsküdar, Bayezit, Cerrahpaşa, Yeniköy a horní Bosporus, Kanlica nebo Kadiköy. Evropská část Bosporu byla přirozeně oblíbenější, jelikož zaznamenávala mnohem větší ekonomický rozvoj, než tomu bylo v oblastech na asijské straně. V oblasti Beyoğlu, jež byla důležitým obchodním centrem, se Židé usazovali již od 13. století. Byla známá jako útočiště pro ty, kteří prchali před požáry v jiných částech města, a zároveň jako nový domov těm Židům, kteří chtěli žít v jedné z nejmodernějších částí Istanbulu. V roce 1894 žilo v Beyoğlu, přesněji ve čtvrtích Galata a Şişli, skoro 500 židovských rodin, zvláště těch, které se přesouvaly z Hasköy a Balat. Od 50. let také začala být populární čtvrť Büyükdere, kde nechala prominentní židovská rodina Camondo vystavit novou synagogu, a stala se oblíbenou destinací pro letní dovolenou zámožných židovských rodin, které stejně tak trávily letní čas i ve čtvrti Yeniköy. Pro letní sídla na asijské straně byly populární čtvrti Paşabahçe a Beykoz, které ačkoliv byly malé,

---

¹⁰ KARMI, Ilan. *The Jewish Community of Istanbul in the Nineteenth Century*. Istanbul: The Isis Press, 1996, s. 24

¹¹ Celkový počet židovských obyvatel Osmanské říše se zdroj od zdroje značně liší. Podle různých zdrojů se mohl počet Židů v říši pohybovat od 250 tisíc až do půl milionu.

¹² GELLER, A.H.. Yaacov a Leah BORNSTEIN-MAKOVETSKY. Virtual Jewish World: Istanbul, Turkey. In: *Jewishvirtuallibrary.org* [online]. 2008 [cit. 10.2.2020]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/istanbl-turkey>

¹³ KARMI, Ilan. *Jewish sites of Istanbul: a guide book*. Beylerbeyi, Istanbul: Isis Press, 1992

nabízely dobré vybavení v podobě synagog a židovských škol.¹⁴

1.3. Židovské vztahy s křesťanským a muslimským obyvatelstvem

1.3.1. Vztahy mezi Židy a křesťany

V období před Tanzimatem byli Židé tradičně stavěni na nižší úroveň než křesťanští obyvatelé, mezi které se v Osmanské říši řadili především Řekové a Arméni. Křesťanské komunity tehdy dosahovaly většího počtu, jejich ekonomika byla stabilizovaná a získávaly nemalou podporu z Evropy. V r. 1826 se Arménům povedlo nahradit Židy na trhu s financemi, což ještě více podtrhlo anti-židovskou náladu mezi osmanskými křesťany a Řekové se následně pokusili omezit veškeré židovské ekonomické aktivity. Osmanská vláda ovšem častokrát zasáhla ve prospěch Židů, a tak se křesťanům nepovedlo svou největší konkurenci efektivně zlikvidovat. Tato výpomoc osmanské vlády vedla k rostoucím vztahům solidarity mezi Židy a muslimy, která z velké části pramenila i ze vzájemného nepřátelství vůči křesťanům podporovaných evropskými mocnostmi.¹⁵ Nejvíce křesťany otrásla situace během reforem, kdy přední politik a diplomat Mustafa Reşid Paşa¹⁶, jeden z hlavních činitelů v rámci Tanzimatu, oficiálně vyhlásil rovnost mezi osmanskými Židy a křesťany. Tato deklarace, vyhlášená za podpory Alberta Cohena, jednoho z předních židovských vůdců, byla židovskou komunitou přijata s velkým uspokojením.¹⁷ Židé náhle získali stejná práva a svobodu náboženství, stejně tak jako finanční podporu, která byla dříve udělena jen a pouze křesťanům. Křesťané, zejména ti řeckého původu, ovšem sdíleli s Židy stejný společenský status jen velmi neochotně. V reakci na dekrety týkající se rovnoprávnosti někteří Řekové odvětili:

„Vláda nás postavila na stejnou úroveň spolu s Židy. Ale my byli spokojeni s nadvládou islámu.“¹⁸

Tomuto vývoji neodporovali pouze křesťané, ale i někteří z muslimských duchovních a dokonce i konzervativní židovské kruhy obávající se změn, které by mohly poznamenat tradiční judaismus.

Zásadním důvodem, který nutil osmanskou vládu mísit se do sporů mezi Židy a

---

¹⁴ The Quincentennial Foundation Museum of Turkish Jews, úsek „Jewish Settlements“

¹⁵ KARMI, Ilan, „The Jewish Community...“, s. 10

¹⁶ Viz podkapitola 2.2.

¹⁷ ENGELHARDT, Ed. *La Turquie et le tanzimat*. Paris: A. Cotillon et cie, 1882, s. 79

¹⁸ STILLMAN, Norman. *The Jews of the Arab Lands: a History and Source Book*. Philadelphia. 1979, s. 361

křesťany, byly nucené konverze ke křesťanství a urážky na židovské cti. Tento problém se vyskytoval zejména v Istanbulu a dalších velkých městech, jako byl Ízmir nebo Damašek. Ve všech situacích se jednalo o podobný scénář – Židé byli viněni za jakékoliv zmizení křesťanského dítěte (zejména pak těch, které se ztratily na Velikonoce), byli nařčeni z použití krve obětí při pečení macesů apod. Tato obvinění mezi křesťany vyvolala silnou anti-židovskou propagandu, útoky celých davů, snahu o omezení židovského obchodu a zatýkání či dokonce popravování všech pro ně podezřelých židovských osob.¹⁹ Již v 16. století se proti obviněním z rituální vraždy postavil tehdejší sultán Osmanské říše Süleyman I. se slovy:

„Ve chvíli, kdy tato komunita platí daně, nepřejí si, aby její jakýkoliv člen čelil útokům nebo nespravedlnosti. O všech tvrzeních proti nim bude rozhodnuto u říšského soudu a bez mého přímého rozkazu se nebudou vyšetřovat nikde jinde.“²⁰

Osmanští sultáni následně vydali několik dekretů vztahujících se na obvinění proti Židům. Mezi posledními opatřeními byl dekret vydaný sultánem Abdül Mecidem I. v říjnu 1840 právě v souvislosti s Damašskou aférou²¹, a v červnu 1866 dekret vydaný sultánem Abdülazizem v reakci na obvinění z rituální vraždy v istanbulské čtvrti Kuzguncuk. V Istanbulu se tato obvinění rozrostla především mezi lety 1836 a 1887. V roce 1874 došlo k masovému napadení istanbulských Židů řeckými davy, ale osmanské vládě se naštěstí povedlo židovskou komunitu uchránit. Židům pak častokrát bylo poskytnuto provizorní útočiště přímo uvnitř muslimských domovů.

1.3.2. Vztahy mezi Židy a muslimy

Židovsko-muslimské vztahy byly na rozdíl od těch s křesťanskými obyvateli více než příznivé. Osmanská vláda se snažila o minimalizaci jakéhokoliv násilí nebo neoprávněných trestů vůči Židům a není divu, že se na oplátku dočkala hluboké loajality židovské komunity k vládnoucím vrstvám říše, vzájemnému porozumění a rostoucím sympatiím osmanských Židů ke svým muslimským spoluobčanům. Vztahy Osmanů vůči židovskému obyvatelstvu

---

¹⁹ KARMI, Ilan, „*The Jewish Community...*“, s. 16

²⁰ The Quincentennial Foundation Museum of Turkish Jews, úsek „A New Country: Ottoman Empire ,Haven of Tranquility“

²¹ Damašská aféra označuje obvinění Židů z rituální vraždy křesťanského mnicha v Damašku v r. 1840. Třináct významných představitelů židovské komunity bylo neprávem obviněno, uvězněno a mučeno, a protože k události došlo v únoru, tedy před Pesachem, objevilo se obvinění z rituální vraždy. Někteří z obviněných zemřeli na následky mučení a jeden byl přinucen ke konverzi k islámu. Následně také rozčilený damašský lid napadl synagogu na předměstí Džabar, raboval a zničil svitky Tóry. Více v: BUDIL, Ivo T. a kol. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2013, s. 104-108

jsou skvěle reflektovány v množství dopisů (tzv. *beratů*)²² směřujících k lokálním rabínům, které poukazují na velkou míru angažovanosti muslimů ohledně židovských civilních práv. Jedním z příkladů je i *berat* z r. 1854 určený pro tehdejšího vrchního rabína Hayima ha Cohena v Istanbulu. V tomto dopise osmanská vláda Židům otevřeně potvrzuje následující: 1) svobodu náboženství, 2) ochranu židovského majetku, veřejných budov a institucí, 3) právo vykonávat náboženské ceremonie v soukromých prostorech, 4) zachování židovské autonomie v rámci náboženských úkonů, obřadů a pohřebních rituálů a 5) zákaz ilegálních poplatků a vydírání Židů.²³ Osmané se zároveň snažili židovskou komunitu uchránit před manipulací a vydíráním ze strany křesťanů, což lze vidět například na případu z r. 1854, kdy byl vydíráný známý istanbulský židovský obchodník Abraham Camondo²⁴. Ten se obrátil na osmanskou vládu s tím, že mu do jeho domova bylo zasláno několik výhružných dopisů požadujících vysokou peněžní částku, načež byli zadrženi všichni tři pachatelé a za své činy spravedlivě odsouzeni.²⁵

I když se od Židů nevyžadovala ani neočekávala konverze k islámu, našli se jedinci i celé komunity, kteří tuto konverzi podstoupili. Konverze pak byla zajištěna vládou spolu s její finanční podporou. Osmané se také snažili zamezit nuceným konverzím, přičemž v dopise vrchnímu rabínovi z r. 1854 bylo stanoveno, že konverze nebude uznána za platnou, pokud vrchní rabín dosvědčí, že ke konverzi nedošlo dobrovolně. Jedním z hlavních důvodů konverze byla stále existující forma sabatianismu²⁶ v podobě sekty *Dönme*. Tato sekta kombinovala prvky židovské kabaly a islámu, na veřejnosti tedy její členové běžně praktikovali islám a zároveň si našli zálibu ve studiu stěžejní kabalistické knihy *Zohar*. Ovšem Židé následující sabatianskou sektu byli konzervativními muslimy jen stěží akceptováni a jednalo se s nimi spíše jako s lidmi na okraji společnosti; členové žili odděleně, v podstatě ve styku jen s ostatními členy sekty a stejně tak uzavírali i manželství. Nakonec začali podporovat sekularismus v post-osmanském Turecku a stali se jádrem, které utvořilo zprvu tajné hnutí nazývané Mladí Turci (známé též jako Výbor pro sjednocení a pokrok), v rámci něhož v 80. letech spolupracovali se sultánem Abdül Hamidem II. na vydání první

---

²² Pojmem „berat“ se označoval dopis určený hlavním rabínům, jenž obsahoval konkrétní nařízení a garantoval práva židovské komunity.

²³ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 13

²⁴ Viz podkapitola 3.4.1.

²⁵ Všichni tři pachatelé byli křesťané, z toho jeden rakouského občanství. Ten byl po vynesení rozsudku poslán rakouským konzulem zpět do své země. Zbývající dva byli odsouzeni k sedmi rokům těžké práce pod dozorem; BA, Írade, no. 14036: 14-B-1271/1854

²⁶ Židovské hnutí, kterému dal vzniknout v šestnáctém století Šabtaj Cvi, který se považoval za mesiáše a v průběhu svého života konvertoval k islámu. Více v: BLAHA, Josef. *Tóra ve světle kabaly*. Praha: [J. Blaha], 2014, s. 23-26

osmanské ústavy.²⁷

---

²⁷ Viz podkapitola 2.4.; MADSEN, Wayne. The Dönme: The Middle East's Most Whispered Secret. In: *Strategic-culture.org* [online]. Strategic Culture Foundation [cit. 02.04.2020]. Dostupné z: <https://www.strategic-culture.org/news/2011/10/25/the-doenmeh-the-middle-east-s-most-whispered-secret-part-i/>

2. Osmanští panovníci a reformy Tanzimatu

2.1. Mahmud II.

Sultán Mahmud II. (1785-1839) usedl na trůn v červenci 1808 a v průběhu své vlády musel čelit hned několika politickým problémům. Kromě rozpadu Osmanské říše na Balkáně a konfliktů s Ruskem se potýkal s obrovskou politickou hrozbou v podobě hnutí janičářů²⁸, které svými silami 15. června 1826 definitivně vyhladil a zastavil tak vlnu násilí doléhající mimo jiné i na tamější židovské obyvatelstvo, kterému byly pustošeny domy, obchody a ostatní majetek. S janičáři ovšem spolupracovaly tři významné autority istanbulské židovské komunity – Ezekiel ben Josef Gabbai, Isiah Aciman a Behor Isaac David Carmona – které byly na rozkaz sultána r. 1826 pro své postavení v souvislosti s janičáři popraveni. Avšak tato situace byla jen malou ilustrací dlouhodobých sporů mezi Židy a jejich křesťanskými rivaly. Původem samotné události byla nejpravděpodobněji odvěta arménských bankéřů, kterým se nelíbilo postavení Ezekiela Gabbai, jenž byl r. 1811 za pomoc s potlačením povstání Mamluků v Bagdádu jmenován pokladníkem samotného sultána.²⁹ E. Gabbai se rozhodl postavit opakovaným snahám Arménů vytlačit vysoce postavené židovské představitele ze sultánova paláce a skrze osmanského politika Haleta Effendi a *Valide Sultan*³⁰ docílil popravy tří arménských bankovníků. Obecně byly tyto konflikty pouhým produktem arménských intrik a nepředstavovaly politiku antisemitismu nebo využívání Židů ze strany sultána, což dokazuje i fakt, že krátce na to sultán Mahmud II. učinil první kroky k odstranění rozdílů mezi stoupenci jednotlivých náboženství k dosažení rovnosti, když oficiálně vyzval k odložení šatu, jehož tvary a barvy označovaly příslušnost ke konkrétnímu náboženskému vyznání.³¹

Mahmud II. si uvědomoval, že oproti evropským mocnostem Osmanská říše značně zaostává a veškeré úsilí věnoval snahám o to, aby se říše dokázala přiblížit okolnímu modernímu světu. Mezi tyto snahy nepatřily jen změny týkající se odlišných náboženských komunit, ale často se týkaly i jeho muslimských poddaných. Mahmud II. například rozhodl omezit moc farmářů, kteří doposud měli právo vybírat daně jeho jménem, a tyto daně následně svěřil raději do rukou vybraných úředníků. Nově byla obnovena tradice účasti sultána na ministerských koncilech. Rozhodl také o přeuspořádání hierarchie civilních

---

²⁸ Janičáři tvořili od 14. stol. jádro osmanské armády složené z nemuslimského obyvatelstva (především z křesťanů). Více v: REED, H. Alexander. *The Destruction of the Janissaries in June 1826: How Sultan Mahmud II. Abolished the Corps*. Princeton University. 1951

²⁹ SHAW, Stanford J., s. 148

³⁰ Titul matky vládnoucího císaře.

³¹ Tehdejší róba byla nahrazena tzv. *frock coat*, který nosili všichni obyvatelé Osmanské říše bez ohledu na své náboženství nebo postavení ve společnosti.

úředníků a zakázal náhodnou konfiskaci majetku zesnulých úředníků. Pokusil se zamezit podplácení, vyplácet rovnoměrné platy a změnil tituly několika ministrů v souladu s evropskými zvyky.³² Dalším důležitým krokem ze strany Mahmuda II., teď už konkrétně ohledně osmanských Židů, byla reorganizace židovské komunity a obnova vrchního rabinátu. V rámci jeho úsilí o moderní reformy ho istanbulští Židé přiměli ke jmenování vrchního rabína pro celou osmanskou židovskou komunitu z důvodu získání většího politického vlivu, stejně tak jako v rámci zajištění větší ochrany pro svou komunitu. Prvním vrchním rabínem reformy se stal Abraham ha-Levi, který zastával tři zásadní funkce jako hlavní zástupce židovské komunity ve vládě, administrativní úředník a náboženský vůdce, a získal tak větší moc než jeho předchůdci v šestnáctém století.³³

Reformy Mahmuda II. se ovšem omezovaly na konkrétní oblasti a namísto celistvosti země docházelo k její decentralizaci. Nicméně, jeho vláda byla skvělým začátkem pro jeho nástupce a podnětem pro nastolení reforem Tanzimatu, které dokázaly Osmanskou říši přiblížit moderním zemím Evropy. Mahmud II. zemřel přirozenou smrtí r. 1839, tedy krátce po vyhlášení Tanzimatu.

2.2. Abdül Mecid I.

Sultán Abdül Mecid I. (1823-1861) vládl v letech 1839–1861 a po celou dobu své vlády kráčet po stopách svého otce Mahmuda II. Počátkem jeho vlády oficiálně začalo období reforem Tanzimatu, na kterých spolu s Abdül Mecidem I. intenzivně spolupracovali zejména jeho tři ministři: Mustafa Reşid Paşa, Mehmed Emin Ali Paşa a Fuad Paşa. Hlavním účelem těchto reforem bylo zachování Osmanské říše, se kterým částečně souvisela i snaha o získání podpory evropských mocností. Počátkem reforem se stal dekret *Gülhane Hatt-ı Şerifi* vydaný 3. listopadu 1839, jehož autorem byl v první řadě zmíněný ministr zahraničí Mustafa Reşid Paşa³⁴. Dekret vznikl v době, kdy Osmanská říše prožívala vojenskou a politickou krizi a osmanská vláda zoufale potřebovala získat přízeň Evropy, přičemž dekret *Gülhane* zafungoval jako skvělý nástroj diplomacie. Díky slibované rovnoprávnosti všem Židům a křesťanům byl dekret *Gülhane* evropskými mocnostmi vítán více než příznivě.³⁵ Primárním

---

³² DAVISON, Roderic H. *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*. New Jersey: Princeton University Press, 1963, s. 28

³³ Jako zástupce dohlížel na výběr státních daní, dodržování zákonů, vyřizování stížností, uskutečňoval kontakt se státními úředníky; zadruhé se staral o výběr komunitních daní, financování spolků a organizací, zajištění a údržbu škol, nemocnic, sirotčinců atd.; v poslední řadě měl na starosti všechny rabíny a hlavní židovské komunity a stal se hlavním představitelem rabínského soudu; SHAW, Stanford J., s. 149

³⁴ Více v: Mustafa Reşid Paşa. *Biyografya Beta* [online]. Biyografya Beta [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.biyografya.com/biyografi/16591>

³⁵ ERSOY, Ahmet, Maciej GÓRNY, Vangelis KECHRIOTIS, Michal KOPEČEK a Balázs TRENCSENYI.

cílem této listiny byla modernizace politického, sociálního, vojenského a vzdělávacího systému Osmanské říše. Obecně v ní bylo přikázáno a garantováno následující: a) starý neuspořádaný systém musí být nahrazen systémem založeným na nových právech, b) tato práva by měla být v souladu s náboženskými právy, c) nedotknutelnost života, majetku a cti se stane základem nových zákonů a d) tyto zákony se budou vztahovat na muslimy stejně jako na příslušníky všech *milletů*.³⁶ V posledním ustanovení se tedy jednalo o eliminaci *milletů*, díky kterému každá náboženská komunita získala svou autonomii. Mimo jiné tento dekret přinášel i řadu administrativních reforem; r. 1840 byly představeny první osmanské bankovky, začal se budovat moderní finanční systém včetně centrální banky, státních dluhopisů nebo desetinné měny.³⁷ Abdül Mecid I. vyhlásil rovnost všech občanů a všem ne-muslimům udělil nová politická práva, dále došlo k reorganizaci armády (r. 1842), byly vyhlášeny nové obchodní předpisy nebo tresty a byly zřízeny nové státní soudy s osmanskými i evropskými soudci.

V únoru 1856 vydal Abdül Mecid I. ve spolupráci s vezíry³⁸ Ali Paşou a Fuadem Paşou (a také pod zjevným evropským tlakem) edikt *Hatt-i Humayun*, který rozšiřoval předešlý dokument. Při slavnostním čtení tohoto ediktu se v Istanbulu kromě osmanských ministrů a dalších prominentních muslimů sešli i hlavní představitelé Řeků, Arménů, vrchní rabín a další představitelé ne-muslimských skupin Osmanské říše, kteří si vyslechli následující slova sultána, jimiž edikt začínal:

„Přeji si, aby se dneškem obnovily a rozšířily nové předpisy zavedené za účelem udržet situaci v souladu s důstojností mé říše a postojem, který panuje mezi civilizovanými národy. Toužím po vzrůstu blahobytu a prosperity, po štěstí všech osmanských obyvatel, jenž jsou si v mých očích zcela rovni a jsou pro mě stejně důležití, a kteří jsou mezi sebou sjednoceni srdečným poutem a láskou ke své vlasti. Chci se ujistit, že prostředků, jak udělat mou říši prosperující, bude den ode dne více.“³⁹

Edikt *Hatt-i Humayun* tedy znovu potvrdil a dále specifikoval práva ne-muslimů, avšak za doprovodu hlasitých reakcí různých vrstev muslimské společnosti, jelikož ne všichni muslimové s rovnoprávností pro jiné náboženské skupiny Osmanské říše souhlasili, a

---

Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe (1770-1945): texts and commentaries. New York: Central European University Press, 2010, s. 333

³⁶ Do *milletů* spadaly všechny náboženské skupiny vyznávající jiné náboženství nežli islám; BERKES, Niyazi. *Development of Secularism in Turkey.* Velká Británie: Taylor & Francis, 1999, s. 145

³⁷ TUCKER, Spencer. *Middle East conflicts from Ancient Egypt to the 21st Century: An Encyclopedia and Document Collection.* Santa Barbara, CA: ABC-CLIO, 2019, s. 1251

³⁸ Označení „vezír“ se používalo pro ministry Osmanské říše.

³⁹ DAVISON, Roderic H, s. 3

prosazování ideálu rovnosti se tak ukázalo jako velmi obtížné. V *Hatt-i Humayun* se konkrétně jednalo např. o reformu soudů, které byly etnicky smíšené a zabývaly se případy zahrnujícími muslimy i ne-muslimské obyvatele. Edikt obsahoval také prohlášení, která se týkala rovnosti bez ohledu na náboženství a původ v rámci placení daní, vojenské služby nebo administrativní činnosti.⁴⁰ V r. 1858 byl zaveden nový pozemkový zákon a byl učiněn pokus o zřízení nového systému centralizované krajské správy. Reformy také zahrnovaly vytvoření ministerstva školství a zřízení vojenských přípravných i středních škol, zároveň r. 1855 sultán založil osmanskou školu v Paříži.⁴¹

Abdül Mecid I. byl uznáván jako spravedlivý a laskavý panovník, který se právem stal jedním z největších patronů reforem Tanzimatu. Jeho vládu bohužel ukončila tuberkulóza, na kterou ve svých pouhých 39 letech r. 1861 zemřel.

2.3. Abdülaziz

Sultán Abdülaziz (1830-1876) nastoupil na trůn r. 1861 po smrti svého bratra Abdül Mecida I. a vládl do roku 1876. Období jeho vlády bylo vnímáno jako druhá fáze reforem Tanzimatu a moderní myšlenky tohoto sultána potvrzoval fakt, že byl vysoce vzdělaný, studoval arabštinu, perštinu, francouzštinu, a zároveň se také věnoval studiu hudby, poezie a kaligrafie. V rámci sblížení Osmanské říše s evropskými mocnostmi se stal prvním osmanským sultánem, který r. 1867 podnikl cestu do Evropy. Jako první navštívil Francii na základě obdržení pozvání do Paříže od Napoleona III., pak navštívil Anglii, kde ho přijala královna Viktorie a princ z Walesu. Na jeho cestě do Belgie byl přivítán králem Leopoldem II., následně ho v Koblenzi přijali král a královna Pruska a v poslední řadě se setkal s císařem Rakousko-uherské říše ve Vídni.⁴² Avšak tato situace neměla jen pozitivní dopad, negativně se totiž podepsala finanční závislostí Osmanské říše na evropských mocnostech. Již za vlády Abdüla Mecida I. byla v rámci Krymské války (1853-1856) Osmanská říše podporována francouzskými či britskými kapitalisty a zanedlouho začala říše z evropských půjček profitovat. Tyto půjčky nadále probíhaly právě za vlády Abdülazize, který jich ovšem začal zneužívat pro osobní potřeby a půjčené peníze využíval především na výstavbu nových paláců a péči o oblíbenkyně ve svém velkém harému.

Vezírové Ali Paša a Fuad Paša v průběhu jeho vlády pokračovali v zavádění reforem zahrnujících administrativu, právo, finance, vzdělání a vojenskou službu. Mezi reformy

⁴⁰ HOURANI, Albert. *Arabic Thought in the Liberal Age 1798-1939*. Cambridge University Press. 1983, s. 47

⁴¹ Abdülmecid I. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, 2019 [cit. 2020-03-16].

Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Abdulmecid-I>

⁴² KIA, Mehrdad. *The Ottoman Empire [2 volumes]: A Historical Encyclopedia (Empires of the World)*. USA: ABC-CLIO, 2017, s. 63

tohoto období patřil např. zákon o provinčních právech z r. 1864 (tzv. *Vilayet*) a zřízení oddělení auditu (1862), státní rady (1868) nebo ministerstva spravedlnosti (1868). Navzdory tomu, že Abdülaziz spolu se svými vezíry podporoval proces osmanizace⁴³ k omezení boji proti separatismu, se musel potýkat se vzrůstem autonomie v Srbsku a Egyptě, stejně tak jako se vzpourou Černohorců (1862), sjednocením Valašska a Moldavska (1866) a uznáním Bulharů jako oddělené náboženské skupiny (1870). Navíc, během jeho dočasné nepřítomnosti z důvodu diplomatických cest do Evropy se v Osmanské říši utvořila opozice s hnutím Mladých Turků v čele, které si přálo zamezit byrokratické nadvládě vezírů Aliho Paši a Fuada Paši. Mladí Turci využili vlivu konzervativního vezíra Mahmuda Nedima Paši. V návaznosti na smrt Aliho Paši v roce 1871 přesvědčil Mahmud N. Paša sultána Abdülazize, aby v rámci své vlády uplatnil autokracii. Nastolení autokratického režimu, který se odkloňoval od konceptu Tanzimatu, vedlo k chybějící efektivní politické síle, která by sultánova rozhodnutí měla pod kontrolou, což mohlo způsobit jen jediné – správní a politický chaos, který zavinil značný úpadek Osmanské říše.⁴⁴

Když Mahmud N. Paša selhal při potlačení vzpoury v Bosně a Hercegovině (1875) a v Bulharsku (1876), několik tisíc osmanských studentů donutilo prince Izzeddine, nejstaršího sultánova syna, během jeho cesty na ministerstvo války, aby se vrátil do paláce a informoval sultána, že požadují propuštění Mahmuda Nedima. Abdülaziz se neodvážil tento požadavek odmítnout a na místo vrchního vezíra nově dosadil Mehmeda Rüşdi Pašu. Ten spolu s jeho jmenováním ovšem trval také na pozici pro politika Midhata Pašu, kterého chtěl za člena svého ministerského kabinetu. A právě Midhat Paša byl spolu s ministrem války Husseinem Avni Pašou příčinnou konce vlády sultána Abdülazize. Ačkoliv ministr války nesouhlasil s konstitučními myšlenkami Midhata Paši, společný zájem našli v sesazení sultána jako zoufalý pokus o zlepšení stavu stále více upadající Osmanské říše. Spolu s vůdčími osobnostmi osmanské armády a předními duchovními říše zorganizovali státní převrat a 30. května 1876 byl Abdülaziz oficiálně sesazen z trůnu ve prospěch svého synovce Murada V.

Po neúspěšném konci své vlády se Abdülaziz údajně dvakrát neúspěšně pokusil vyskočit z okna svého paláce, nakonec ovšem zemřel ve svém křesle se dvěma řeznými ranami na pažích způsobených nůžkami, které si těsně předtím vyžádal na upravení svých vousů. Ačkoliv dohromady 17 lékařů různých národností, kteří zkoumali jeho pozůstatky, potvrdili, že jeho smrt bezpochyby odpovídá sebevraždě, vzniklo mnoho debat o tom, jestli

---

⁴³ Tzn. začlenění všech subjektů do správního systému Osmanské říše. Více v: KARPAT, Kemal H. *Ottoman Past and Today's Turkey*. Boston: Brill. 2000, s. 1-28

⁴⁴ ÁGOSTON, Gábor a Bruce Alan MASTERS. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. New York, NY: Facts On File. 2009, s. 5

Abdülaziz nebyl svou opozicí nakonec zavražděn, a tajemství jeho úmrtí zůstává nadále zahaleno.⁴⁵

2.4. Abdül Hamid II.

Sultán Abdül Hamid II. (1842-1918) byl synem Abdül Mecida I. Na trůn se dostal po velmi krátké vládě svého bratra Murada V., který byl u moci od května 1876 a hned v srpnu téhož roku sesazen. Narozdíl od tří měsíčního panování staršího sourozence vládl Abdül Hamid II. celých 33 let. Do politického dění nahlédl již před svou korunovací, kdy se po boku svého strýce Abdülazize zúčastnil diplomatických cest do Rakouska, Francie, Belgie, Německa či Anglie. Zajímavý je i jeho původ, jelikož jeho matkou byla s největší pravděpodobností arménská konvertitka k islámu, kterou přijala do služeb sestra Abdül Mecida I. jako profesionální tanečnici, ovšem sám Abdül Hamid II. svou arménskou krev ostře popíral. Abdül Hamid II. byl stejně jako jeho otec vysoce vzdělaný. Kromě skvělého politika z něj vyzařovala umělecká duše; psal básně, byl velkým fanouškem opery, dokonce přeložil několik klasických oper do turečtiny a složil několik operních skladeb.

Počátkem jeho vlády oficiálně skončilo období Tanzimatu a začalo první konstituční období. Po nástupu na trůn začal Abdül Hamid II. spolupracovat s reformním hnutím Mladých Turků⁴⁶ na realizaci jistých ústavních opatření. Tato nová forma modernizace teoreticky mohla vést k postupné liberalizaci v souladu s islámskou polemikou, avšak politické struktury západních norem nekorespondovaly se staletou osmanskou kulturou, i když tlak ze Západu, aby se Osmanská říše přiblížila západnímu způsobu politického rozhodování, byl obrovský. Ve stínu povstání v Bosně a Hercegovině z r. 1875, války se Srbskem a Černou Horou a zděšením Evropy z osmanské krutosti používané při likvidaci bulharské vzpoury, Abdül Hamid II. vydal 23. prosince 1875 v platnost vůbec první ústavu Osmanské říše. Zástupci evropských mocností na mezinárodní konferenci, která se konala na konci r. 1876 v Istanbulu, byli vyhlášením ústavy překvapeni, ale odmítli ji považovat za významnou změnu; stále upřednostňovali spíše dekret *Gülhane* (1839) či edikt *Hatt-i Humayun* (1856) a zvažovali, zdali je potřeba, aby nově zřízený parlament Osmanské říše jednal jako oficiální hlas lidu.⁴⁷

---

⁴⁵ MIDHAT, Ali Haydar. *The life of Midhat Pasha* [online]. Andesite Press, 2016 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/files/51243/51243-h/51243-h.htm>

⁴⁶ Hnutí Mladí Turci byla reformní, opoziční skupina, která reagovala na reformy Tanzimatu. Mladí Turci podporovali osmanizaci, tedy nahrazení loajality k sultánovi loajalitou ke státu. Snažili se o rovnocenné občanství všech občanů nehlédě na etnicitu či víru a jejich myšlenky byly silně ovlivněny Francouzskou revolucí. Více v: MENGUJJ, Murat C. "Young Ottomans". *Encyclopedia of Islam and the Muslim World*, New York. Thomson Gale. 2004, s. 737-739

⁴⁷ Abdul Hamid II. In: *New World Encyclopedia* [online]. New World Encyclopedia, 2019 [cit. 2020-03-26].

Navíc, Abdül Hamid II. si byl plně vědom upadající role osmanského sultána. Jako prostředek na podporu své moci použil koncept pan-islamismu⁴⁸, a bylo tak provedeno především z nutnosti čelit evropským mocnostem, s cílem omezit sekularizaci, ke které došlo v rámci Tanzimatu, a z důvodu obnovení sultánské moci v domácím prostředí i na mezinárodní scéně. Účelem mnoha reforem Tanzimatu byla sekularizace osmanské vlády, aby se v rámci podpory rovnoměrnosti všech občanů cítili Židé a křesťané jako součást osmanské populace a předešlo se jejich případnému požadování samosprávy. Sekularizace sice pokračovala ústavou, která v rámci kontroly sultánské moci stanovovala existenci ministerstev, senátu, poslanecké sněmovny a hierarchii lokálních soudů, avšak tento krok k sekularismu a větší kontrole nad mocí sultána trval jen krátkou dobu, a to dokud Abdül Hamid II. nepřerušil fungování parlamentu a nepozastavil ústavu, což mu umožnilo získat zpět plně autokratickou moc.⁴⁹ Skutečnost, že ústavu nezrušil, ale pouze pozastavil, znamenala, že se mu podařilo ji svým způsobem udržet legitimní, aniž by on sám musel dodržovat zásady obsažené v tomto dokumentu. Zajímavé také je, že od r. 1878 po tři desetiletí nezasedal parlament, i když sultán každý rok pokračoval v publikování ústavy z r. 1876 jako základního zákona říše.

I přes pozastavení ústavy a nastolení určité formy autokratického režimu ovšem Abdül Hamid II. podporoval infrastrukturální a kulturní modernizaci. Snažil se o to, aby byrokracie získala racionální institucionální rysy, a vstup do úřadů, stejně tak jako povýšení, byly realizovány na základě objektivních kritérií jako byla stanovená pravidla nebo zkoušky. Dále po celé říši budoval nové státní školy pro chlapce i dívky, s pomocí zahraničního kapitálu zahájil výstavbu železnice, která propojovala vzdálené provincie s hlavním městem, a rozšířil telegrafní síť, jež umožňovala správní dohled od Albánie až dolů k Jemenu. Během jeho vlády byl také reformován soudní systém a začaly vznikat četné turecké překlady západní literatury. Všechny tyto změny měly hluboký vliv především na mladé lidi, kteří vyústili v západně-smýšlející generaci, přirozeně nespokojenou s částečnou autokracií a dožadující se konstituční monarchie.⁵⁰

Jedna ze sultánových snah, jak uplatnit autokracii a postavit se proti reformám Tanzimatu a sekularizaci, bylo uplatnění jeho moci jako chalífy a to i přesto, že osmanští sultáni byli vyloučeni z klasické definice chalífů tím, že nejsou Arabové a nemůžou být tedy

---

Dostupné z: [//www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Abdul_Hamid_II&oldid=1025976](http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Abdul_Hamid_II&oldid=1025976)

⁴⁸ Politické hnutí obhajující myšlenku jednotnosti všech muslimů pod záštitou jednotného státu, nejčastěji chalífátu. Více v: LANDAU, Jacob M. *Panislam*. Routledge. 1990

⁴⁹ CLEVELAND, William L. a Martin BUNTO. *A History of the Modern Middle East*. Westview Press. 2016, s. 119-120

⁵⁰ ÁGOSTON, Gábor a Bruce A. MASTERS, s. 8

považování za nástupce proroka Mohameda. Sultán se tak pokoušel získat ztracenou moc a posílit svou roli osmanského vůdce, kterou sultánovo postavení ztratilo během Tanzimatu. Dalším způsobem, jak Abdül Hamid II. čelil reformám Tanzimatu, bylo přenesení důrazu na to, že „islámský“ může být člověk prostřednictvím arabského jazyka a arabské historie, nikoliv osmanským či tureckým sekulárním pozadím. Součástí Tanzimatu totiž byla reforma, která kladla důraz na koncept sdílené osmanské identity pro muslimy, Židy a křesťany. Abdül Hamid II. se ale pro změnu snažil zajistit loajalitu spíše arabských obyvatel říše. Důvod, proč byla v tomto období přikládána arabské komunitě tak velká důležitost, pramení ze skutečnosti, že za základ pan-islámu se považuje Korán, který je psán arabsky a vzdělání lidé napříč islámským světem by měli být schopni vyčíst myšlenky, které jsou sděleny v arabském jazyce. Panislámská propaganda v Osmanské říši se tak uskutečňovala prostřednictvím arabského jazyka, převážně s pomocí mužských obyvatel arabského původu.⁵¹ Ideály panislámského myšlení byly využívány především jako nástroj při vyjednávání s evropskými mocnostmi, které měly koloniální podíl v oblastech s velkou muslimskou populací. Aby Abdül Hamid II. dosáhl takové politické moci, kterou si představoval, a začal být uznáván jako chalífa, zdůrazňoval islámské vazby a kladl důraz na společnou historii. A jelikož muslimská populace snadno dokázala najít společnou identitu v historii islámu, podporovala sultána jako chalífu a tedy jako vůdce islámu na Zemi i přesto, že Abdül Hamid II. nebyl arabského původu.

Osudovou chybou Abdül Hamida II. bylo to, že si ke konci 19. století „znenáhlil“ hnutí Mladých Turků, jehož jádro tvořila sekta *Dönme*, která se skládala z židovských konvertitů k islámu. Mladí Turci se sultánem v mnoha ohledech nesouhlasili a byli připraveni ukončit jeho autokracii. Jako jedno z jeho zásadnějších provinění vnímali např. odmítnutí setkání s hlavním představitelem sionismu Theodorem Herzlem během jeho návštěvy Istanbulu r. 1901. Toto odmítnutí navíc umocnil následující výrok sultána Abdül Hamida II. směřovaný ke svému dvoru:

„Doporučuji dr. Herzlovi, aby na svém projektu nepodnikal žádné další kroky. Nemohu vydat dokonce ani hrstku půdy této země, poněvadž to není půda moje, ale patří celému islámskému národu. Islámský národ vedl kvůli této zemi svatou válku a zkropil jí svou vlastní krví. Židé si mohou své peníze a miliony klidně ponechat. Pokud někdy bude chalífát zničen, budou si moci vzít Palestinu bez jakékoliv ceny! Ale dokud jsem naživu, raději si probodnu tělo mečem, než

---

⁵¹ HOURANI, Albert, s. 106-107

*abych viděl islámský stát jak trhá a vydává Palestinu.*⁵²

Hnutí Mladých Turků nakonec sultána Abdül Hamida II. donutilo r. 1908 opět obnovit ústavu a následující rok ho sesadilo z trůnu ve prospěch jeho bratra Mehmeda V. Ještě téhož roku byl Abdül Hamid II. poslán do vyhnanství do Soluně, kde byl uvězněn v pevnosti sekty *Dönmech*. V roce 1912 mu bylo dovoleno vrátit se do Istanbulu, kde žil v domácím vězení dalších 6 let až do své smrti.

2.5. Reformy Tanzimatu a jejich vliv na židovskou komunitu

Během 19. století došla Osmanská říše pod nátlakem rychle se vyvíjejících evropských států k rozhodnutím, které vedly k modernizaci, jež si tehdejší doba vyžadovala, a alespoň na krátký čas přispěly k záchraně upadajícího impéria. Osmanská říše se tak zavázala k reformám, které měly přispět k revitalizaci a udržení postavení Osmanské říše v očích okolního světa, jenž byl stále více řízen evropskou civilizací. V poměrně krátké době se stalo mnoho zásadních událostí – osmanská společnost prošla velkými a bolestnými změnami, její ekonomika se nevyvíjela stejným tempem jako u evropských mocností a v neposlední řadě čelila Osmanská říše intenzivnímu zásahu zvenčí, především ze strany Francie, Anglie a Ruska – přičemž se osmanská vláda v průběhu těchto událostí pokoušela různými způsoby reformovat a modernizovat společnost.⁵³ Neexistovala jediná oblast, která by nevyžadovala změnu, pokud Osmané chtěli udržet krok s moderní Evropou. Nejvíce změn a modernizace bylo potřeba udělat především v oblasti vojenských sil, které by dokázaly čelit výzvám Evropy. Opomíjeno nesmělo být ovšem ani zlepšení ekonomiky státu, vývoj vzdělávacího systému, změny v soudním systému, obnova práv odpovídajících modernímu způsobu života či lepší organizace administrativy.⁵⁴

Na rozdíl od evropských zemí ovšem podnět pro modernizaci přišel „shora“, což ostatně nebyl případ pouze reforem Tanzimatu, ale opakovaný jev v celkové historii Osmanské říše; Tanzimat tedy vznikl jako iniciativa osmanské vlády a nepramenil z obyčejného lidu, jako tomu bylo v Evropě.⁵⁵ Období reforem, oficiálně zvané *Tanzimat deuri*, oficiálně započalo r. 1839 vládou Abdül Mecida I. a pokračovalo za vlády Abdülazize až do jeho smrti r. 1876. Reformy ovšem byly rozpracovány již v dobách působení jejich otce

⁵² MADSEN, Wayne. „*The Dönmech ...*“; český překlad v: STOČES, František. *Dönmech. Zvědavec* [online]. Vladimír Stwora, 2013 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <http://zvedavec.org/komentare/2013/07/5588-donmeh-tajemstvi-stredniho-vychodu-o-nemz-se-nejvice-suska-cast-1.htm>

⁵³ GEBELT, Jiří a kol., s. 53

⁵⁴ DAVISON, H. Roderic, s. 6

⁵⁵ *Ibid*, s. 7

Mahmuda II. (1808-39). Reformy Tanzimatu byly širokým výběrem institučních změn zasahujících do právního, vzdělávacího či vojenského systému a byrokracie. I přesto, že nevedly ke kompletnímu přetvoření politického systému, se staly základem pro přechod Osmanské říše z dynastie na multi-etnickou říši pod vládou Abdül Hamida II. (1876-1909), kterému se povedlo skrze autokracii přivést říši do moderního světa a svou kontroverzní vládou tak dokázal završit snahy svých předchůdců.⁵⁶

2.5.1. Podoba reformy a její cíle

Rovnoprávnost: Jednou z hlavních myšlenek Tanzimatu bylo dosažení rovnoprávnosti, které by vedlo ke konečnému odstranění rozdílů mezi muslimy a nemuslimskými obyvateli. Židé, křesťané i muslimové byli přijímáni rovnocenně, nemuslimskému obyvatelstvu bylo umožněno nastupovat do škol i administrativních funkcí nehledě na původ, byly zrušeny oděvy rozlišující náboženskou příslušnost a postavení ve společnosti a zrušena byla i omezení týkající se výstavby a oprav židovských a křesťanských budov.⁵⁷ Židům i křesťanům byla zajištěna ochrana, svoboda uctívání a možnost náboženské praxe. Mohli zastávat veřejné funkce a dostali oprávnění působit jako členi zastupitelských sborů, které se formovaly na komunální i provinční úrovni, a Židé i členové dalších menšin získávali důležitá postavení ve vládě jako učitelé i ředitelé kateder, lékaři, velvyslanci, konzulové nebo soudci.⁵⁸ Židé začali být chápáni jako běžní občané, kterým bylo umožněno čerpat veškerých práv a privilegií, včetně upuštění od statutu *dhimmi* nebo pojmenování „nemuslimové“. V průběhu reformy se nazývali jako *Yahudi* či *Musei*⁵⁹, v překladu tedy jednoduše jako Židé, i když ani jeden z dokumentů Tanzimatu tyto pojmy nepoužil. Vzhledem k absolutní rovnoprávnosti, o kterou se Tanzimat pokoušel, byla v dokumentech veškerá ne-muslimská populace nazývána jako „subjekt“ nebo „občané“, včetně křesťanů a ostatních komunit vyznávajících odlišnou víru. Existuje jen jedna výjimka z ediktu r. 1856, která přímo odkazovala na Židy ve spojitosti s rabíny a vedením židovských komunit.⁶⁰

Zrušení speciální daně: Další změnou, o kterou se Tanzimat zasloužil, bylo zrušení daně zvané *džizja*, která byla r. 1855 nahrazena vojenskou substituční daní *bedel-i askeriye*

---

⁵⁶ BREW, Gregory. *Gale Researcher Guide for: Tanzimat Reforms and Modernization in the Ottoman Empire*. Gale, 2018

⁵⁷ Tato změna se neobešla bez opozice ze strany muslimských duchovních představitelů a veřejnosti v arabských provinciích; SHAW, Stanford J., s. 156

⁵⁸ Ibid, s. 156

⁵⁹ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 9

⁶⁰ BAILEY, Frank E. *British Policy and the Turkish Reform Movement: A Study in Anglo-Turkish Relations, 1826-1853*. NY. 1970

vybíranou od všech obyvatel neohledě na náboženské vyznání.⁶¹ *Džizja* byla definována jako náboženská daň, která byla vybírána od nemuslimského obyvatelstva za osvobození od vojenské služby a tím pádem povinná, jelikož Židům ani jiným nemuslimským skupinám nebylo až do této doby umožněno vstoupit do osmanské armády. Když byla *džizja* nahrazena vojenskou substituční daní, která požadovala ještě větší částku, si mnoho nemuslimů uvolnění z osmanské armády stále platilo, ovšem našly se i stovky Židů a křesťanů, které do ní v rámci ochrany říše vstoupily a podílely se na jejím rozvoji.

Reforma školství: Před reformami bylo vzdělání řízeno duchovními představiteli a směřovalo k náboženství. Již v 18. století došlo k prvnímu vniknutí do systému školství v podobě založení univerzit námořního inženýrství (1773) a vojenského inženýrství (1793), které pokračovalo dalšími stoletími založením dalších odborných vysokých škol, např. lékařských (1827) či škol vojenských věd (1834) nabízejících speciální armádní výcvik. Podobné instituce byly zřízeny také pro diplomaty a správce, kteří mohli studovat kromě státních škol i na překladatelském úřadu. V r. 1864 byl předložen první komplexní plán pro státní školství, který pod vedením ministerstva školství zajišťoval kompletní systém základních a středních škol vedoucích ke studiu na školách vysokých. O pět let později byl zaveden plán ještě o něco ambicióznější – poskytoval bezplatné základní vzdělání, které bylo pro všechny občany Osmanské říše povinné. Oba programy sice kvůli nedostatku financí postupovaly pomalu, ale poskytovaly nový rámec systému školství, který vyvíjel vzdělávací program podle světových vzorů.⁶²

Re-organizace práva: V rámci reformy práva a právního řádu měla osmanská vláda dva jasné cíle: učinit osmanské právo přijatelným pro evropské mocnosti a modernizovat tradiční islámské právo. Její úsilí vedlo k vyhlášení obchodního zákoníku (1850, 1861), trestního zákoníku (1858) a zákoníku námořního (1863), ve kterých převládal vliv Francie. Zákony byly více spravovány novými říšskými soudy mimo kontrolu duchovních, a ačkoliv tyto soudy nedosáhly zamýšlených účelů, poskytly základ pro budoucí úspěch světového soudního systému.⁶³

2.5.2. Pozitivní dopady reformy Tanzimat

Díky reformám Tanzimat došlo r. 1839 ke zrovnoprávnění všech obyvatel Osmanské

---

⁶¹ SHAW, Stanford J., s. 156

⁶² YAPP, Malcolm Edward a Stanford J. SHAW. Ottoman Empire. *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, 2019 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Ottoman-Empire/The-Tanzimat-reforms-1839-76>

⁶³ Ibid.

říše a r. 1856 byla mimo jiné změny zrušena i daň z hlavy, což znamenalo, že od tohoto roku mohli ne-muslimští obyvatelé říše oficiálně rozšířit vojenské řady, což samozřejmě přispělo k potřebnému posílení osmanské armády. V první řadě však celkovému pokusu o modernizaci přispívali jako vysoce kvalifikovaní úředníci, kteří se aktivně zapojovali do veřejného života říše. I přesto, že primárním cílem osmanské vlády nebyla snaha zlepšit život ne-muslimům, ale nutnost zahnat nebezpečí ze strany decentralizujících sil, se vztahy k nemuslimským skupinám den ode dne zlepšovaly a osmanská společnost byla po celé 19. století utvářena interakcí mezi muslimy a nemuslimy, kromě jiného v politice, vědě, umění i architektuře.⁶⁴ I přes jisté negativní dopady by se období reforem Tanzimatu dalo popsat jako příklad tolerance a pluralismu různých náboženství, kultur a etnik, které se vzájemně ovlivňovaly, obohacovaly a vytvářely specifickou kulturně-historickou syntézu, a reformy tak měly zásadní formativní dopad na současné Turecko a jeho modernizaci, jehož kultura může být historickým důsledkem posledních 150 let.⁶⁵

2.5.3. Negativní dopady reforem Tanzimatu

Některá rozhodnutí uskutečněná v období Tanzimatu, např. zavedení lokálních rad, vedla ke zvýšení moci místních autorit a oslabovala kontrolu říše. Osmanská říše se sice soustřeďovala na garanci rovnoprávnosti všem skupinám bez ohledu na etnickou nebo náboženskou příslušnost, ale opomněla standardizovat přímé vztahy mezi vládou a poddanými. Když Osmanská říše svolila k zavedení lokální autonomie, která dovolovala lokální volby i utvoření rady, umožnila tak tamějším elitám získat moc, která postupně urychlila kolaps říše. Ve chvíli, kdy tyto elity nashromáždily ekonomický a sociální kapitál, začaly představovat problém a limitovaly centrum Osmanské říše.⁶⁶

Rozmanitost říše navíc způsobila, že někteří její obyvatelé se na reformy začali koukat jako na nedostačující; administrativní reorganizace sice říši centralizovala, ale nedokázala omezit přítomnost zkorumpované buržoazie, která nebyla schopná udržovat efektivní správu, problémy nastaly i s eliminací farmářů vybírajících daně nebo se selháním vzdělávacího systému; i přes mnoho nových univerzit a středních škol vybudovaných v duchu modernizace, etnické a náboženské komunity preferovaly oddělené školy, a přílišná rozmanitost vzdělávacích institucí podkopávala veškeré pokusy na vytvoření inkluzivního osmanského

---

⁶⁴ GEBELT, Jiří a kol., s. 56-57

⁶⁵ SIEGL, Erik. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013, s. 99

⁶⁶ ÖZYASAR, Yonca Köksal. *The Ottoman Empire in the Tanzimat era: provincial perspectives from Ankara to Edirne*. New York, NY: Routledge, 2019

občanství.⁶⁷

---

⁶⁷ Ibid.

3. Reakce Židů na reformy Tanzimatu

Židovské komunity přijaly nové reformy vesměs příznivě, ale značné množství vůdčích židovských osobností mělo zájem o zachování starých způsobů, a tak byla, i přes veškerou snahu mnoha Židů, participace na modernizaci říše až do pozdních let 19. století poměrně zkomplikována.⁶⁸

3.1. Rozštěpení názorů uvnitř židovské komunity

Podpora reforem Tanzimatu vedla k rozporu uvnitř židovské komunity, kde na jedné straně stáli modernisté se svými snahami transformovat život osmanských Židů po způsobu tehdejších evropských ideálů a na straně druhé konzervativní Židé usilující o zachování starých ortodoxních zvyků a tradic. K rozdělení komunity došlo i kvůli odlišným postojům vůči sionistickému hnutí nebo otázkám vztahujícím se k původu národnosti.

3.1.1. Židovský konzervatismus

Většina židovských autorit soustředěná kolem vrchního rabína z větší části Tanzimatu výrazně oponovala, zejména co se týče užívání světských nebo muslimských soudů, posílání židovských dětí do sekulárních škol či zrušení povinnosti nošení odlišujícího oděvu.

Dvěma hlavními tématy, která způsobila rozštěpenost názorů uvnitř židovské komunity, byla: 1) výuka židovských dětí a 2) kontrola komunitního rozpočtu. Středem celého sporu byla výstavba světských škol pro židovské děti a vnější zásahy *Alliance Israélite Universelle* (AIU)⁶⁹. Tehdejší členové AIU označovali židovské konzervativce za „zaostalé“, stavějící se proti jakékoliv formě pokroku. Konzervativní židovské kruhy se totiž snažily omezit působnost autorit, které stály v čele moderních škol, a zároveň přesvědčovaly rodiče, aby své židovské ratolesti z takových institucí odhlásili. Nicméně, tyto smíšené pocity uvnitř židovské komunity nešly řešit jinak než kompromisem. AIU byla ochotná skončit s nátlakem na náboženské orgány a konzervativní vůdci svolili k jistým ústupkům, proto se nedá s absolutní přesností říct, že názory konzervativců byly vždy zpátečnické. Pečlivěji rozvržená politika představitelů AIU mohla přinést lepší výsledky v oblasti školství a zároveň zabránit zbytečným sporům uvnitř židovské komunity.⁷⁰

Jedním z hlavních terčů konzervativců se stali vrchní rabíni, z nichž byli od r. 1834

---

⁶⁸ SHAW, Stanford J., s. 158

⁶⁹ Viz kapitola 3.3.5; AIU je název francouzské židovské organizace s celosvětovou působností, založené v 60. letech 19. století. Tato organizace je v současné době stále aktivní a to především v humanitní oblasti a školství.

⁷⁰ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 40

čtyři z pěti odvolání a to na žádost samotné židovské komunity. První vrchní rabín Abraham ha-Levi byl odvolán necelé dva roky po získání funkce a židovská komunita se zasadila o jmenování rabína Samuela Hayima, ten se ovšem v úřadu zdržel ještě kratší dobu a r. 1837 byl zbaven svého postavení osmanskou vládou z toho důvodu, že neměl osmanské občanství. Jelikož se židovská komunita nemohla rozhodnout o jeho nástupci, post vrchního rabína zůstal do r. 1839 volný. Pak nastoupil Moses Frisco (do r. 1841) a Ya'akov Bechar David (1841-1854) – oba opět odvolání osmanskou vládou na žádost židovské komunity.⁷¹ Dalším jmenovaným se stal rabín Hayim ha-Cohen, který zemřel r. 1860, a po něm nastoupil Ya'akov Avigdor, který svou funkci zastával v době, kdy spory mezi pokrokaři a konzervativními Židy eskalovaly. Stejně jako většina jeho předešlých kolegů byl vzhledem ke stížnostem svých oponentů z místa vrchního rabína sesazen. Židé, kteří se uchýlovali k osmanské vládě se stížnostmi, převážně reprezentovali tradiční strany v rámci komunity. Většinu námitek obsažených v jejich stížnostech měli k Abrahamu Camondovi nebo rabínovi Y. Avigdorovi, častokrát námitek týkajících se duchovních i civilních záležitostí. Camondo bez osmanského občanství byl údajně nevhodný pro služby v rámci komunity, zatímco Avigdor byl obviňován z porušování náboženských příkazů v souvislosti s nekvašeným chlebem. Vůdčí osobnosti komunity zastávající modernizaci byly navíc pravidelně osočovány z korupce a finančních nesrovnalostí.⁷²

Konzervativní část komunity byla v podstatě nezastavitelná a stále hledala způsoby, jak zabránit snahám pokrokařů o moderní rozvoj komunity. Ještě na konci 19. století Židé v Istanbulu nadále řešili vnitřní spory, a tak tyto konflikty přispěly maximálně k oslabení židovského postavení a ohrožení sociálních a ekonomických úspěchů, kterých Židé dosáhli v průběhu reform.⁷³ Kolísavá moc navzájem si oponujících stran odrážela obecný vývoj reform, který se shodoval ve všech nemuslimských komunitách i v osmanské společnosti jako celku. Není náhodou, že pokrokaři dosáhli úspěchu ve chvíli, kdy osmanské reformní hnutí nabylo na síle, stejně tak jako konečné vítězství konzervativců ve světle selhání Tanzimatu.⁷⁴

3.1.2. Židé podporující modernizaci

Ačkoliv židovští konzervativci představovali silnou konkurenci, značná část židovské komunity vnímala reformy Tanzimatu jako příznivou budoucnost a viděla potřebu oprostít se

---

⁷¹ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 40

⁷² BA. *Irade*, no. 11212 (Hariciye): 28-C-1279/1862

⁷³ E.G. *Hatzefirah*, no. 7. 1874

⁷⁴ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 46

od tradičního systému judaismu, který stále méně korespondoval s rychle se vyvíjející Evropou a nově zavedenými reformami Osmanské říše. Často se jednalo o vzdělané Židy na vysokých pozicích a generaci mladých Židů, která již měla v rámci reformy možnost studovat na státních středních školách či univerzitách. Tito Židé se dobrovolně podíleli na vývoji říše, zastupovali různé pozice na široké škále tehdejších zaměstnání a přispívali k utváření jedinečné multi-etnické kultury. Myšlenky na modernizaci se objevovaly i v těch nejvyšších židovských kruzích v podobě pokrokařských vrchních rabínů, ale ti byli z větší části obklopeni svými konzervativními oponenty, a tak měli častokrát svázané ruce a nemohli své modernistické myšlenky šířit zcela otevřeně.

Důležitým prostředníkem mezi Židy ze západní Evropy a osmanskými Židy byly malé skupinky Židů z Itálie, které se usadily v Istanbulu. Tito Židé hráli významnou roli v obchodu s Evropou a stali se jednou z hlavních hybných sil při modernizaci Židů v Osmanské říši.⁷⁵ Stejně tak aškenázští Židé, dříve asimilovaní se Sefardy a respektující autoritu vrchního rabína, se v druhé polovině 19. stol. stávali více autonomními a začínali jednat bez ohledu na vrchní rabinát. Aškenázové prosperovali v oblasti obchodu, financí a významných profesích, stále více si stavěli vlastní synagogy, udržovali tradice a zvyky odděleně od Sefardů nebo preferovali použití jidiš oproti judeo-španělštině jako primárního jazyka komunity. U Aškenázů byly dále vidět rozdíly mezi německými a rakouskými Židy, kteří díky své vzdělanosti prosperovali, a ruskými Židy přibližujícími se spíše chudšímu způsobu života Sefardů. Zcela oddělená zůstala komunita Karaitů⁷⁶, která se usadila v oblasti Galata, Hasköy a Kağıthane se svým vlastním vrchním rabínem označovaným jako *hazzan*. Karaité neudržovali svůj vlastní soudní systém, využívali muslimské soudy a upřednostňovali muslimské právo před právem rabínským, na které odkazovali pouze jen jako poslední možnost.⁷⁷

3.2. Participace Židů na reformách Tanzimatu

Hlavním židovským autoritám bylo umožněno zasedat v komisích sepisujících dekrety přímo se týkajících židovské komunity, co je ale více překvapivé, tyto autority se podílely i na obecných dekrettech, jako byla např. první ústava Osmanské říše r. 1876. Mnoho předpisů a nařízení ovlivňujících židovskou komunitu pak často bylo vypracováno na jejich vlastní žádost (nejdříve v judeo-španělštině a až následně přeloženo do osmanské turečtiny a

---

⁷⁵ RODRIGUE, Aron. *French Jews, Turkish Jews: the Alliance israélite universelle and the politics of Jewish schooling in Turkey, 1860-1925*. Bloomington: Indiana University Press, 1990, s. 25

⁷⁶ V dnešní době Karaité nejsou uznáváni jako Židé.

⁷⁷ SHAW, Stanford J., s. 170-172

schváleno osmanskou vládou).⁷⁸ Nejen, že osmanští úředníci s židovskými představiteli nové reformy častokrát konzultovali, ale také je zvali k účasti na důležitých konferencích; Židé se stali aktivní složkou mnoha institucí, jako byly soudy, městské úřady, koncily nebo parlament. Jedním z mnoha příkladů je dvoučlenná židovská delegace, která se r. 1868 účastnila říšského koncilu.⁷⁹ Snahy Židů zlepšovat své postavení sklidily spoustu námitek ze stran konzervativních muslimů a zejména křesťanských spoluobčanů. Ti se jen těžko vyrovnávali s nově nabytou prestiží a mocí svých židovských konkurentů, kteří se pomalu začali stavět po bok muslimů jako rovnocenná složka Osmanské říše.

3.3. Modernizace židovské komunity

I přes reformy Tanzimatu byla židovská komunita zpravidla řízena duchovními vůdci a v souladu s židovským zákonem. Rabíni trvali na tom, aby Židé využívali pouze židovských škol a soudů, neustále se snažili zasahovat do vlády a potlačit jakékoliv chování, které by se protivilo židovské tradici nebo náboženskému právu. Události kolem školy židovského bankéře Abrahama Camonda přesvědčily tehdejšího vrchního vezíra Mehmeda Fuada Pašu, že modernizace židovské komunity je nutností.⁸⁰ V r. 1860 byl na jeho příkaz pod vedením A. Camonda vytvořen židovský výbor, který měl pomáhat při aplikaci říšských nařízení na židovskou komunitu v souladu s tehdejší dobou.

3.3.1. Centrální židovská autorita v podobě vrchního rabinátu

Po více než tři století si židovská komunita nemohla zvolit svého oficiálního vůdce, což se konečně změnilo r. 1835, kdy poprvé po dlouhé době židovská komunita v Istanbulu rozhodla o novém vrchním rabínovi, který byl zároveň uznán osmanskou vládou. Prvním vrchním rabínem 19. století se stal Abraham ha-Levi, o jehož jmenování informoval dopis popisující okolnosti předcházející jeho zvolení do funkce. V období mezi roky 1835 až 1908 bylo židovskou komunitou zvoleno celkem devět vrchních rabínů, kteří obdrželi souhlas osmanské vlády prostřednictvím *beratů*. Ty obsahovaly obecné podmínky ohledně funkce, autority a postavení nového vrchního rabína. Příležitostně se také zmiňovaly o hlavních problémech, které ovlivňovaly tehdejší židovsko-osmanské vztahy, jako bylo např. stavební povolení, vztahy s osmanskými úředníky nebo konverze Židů k islámu.⁸¹ Např. *berat* z r. 1854 určený Hayimu ha-Cohenovi, který nahradil Ya'akova Behara Davida (1841-1854),

⁷⁸ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 10

⁷⁹ DAVISON, Roderic H., s. 3, 93, 242

⁸⁰ Viz podkapitola 3.4.1.

⁸¹ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 35

detailně popisuje pravomoc vrchního rabína a celkové postavení vrchního rabinátu následujícím: 1) právní rozhodnutí vynesená rabíny by měla být uplatněna a respektována lokálními autoritami, 2) exkomunikace Židů jejich rabíny by měla být akceptována osmanskými autoritami, 3) rabíni a jejich zástupci zapojení do výběru daní by měli mít ochranu, 4) jedině vrchní rabín má právo dožadovat se zatčení členů komunity (jak v Istanbulu, tak i ostatních provinciích) a 5) ochrana rabínských domovů a jejich majetku.⁸² Výše uvedený *berat* také jasně definuje působnost vrchního rabína nejen v Istanbulu, ale i dalších osmanských provinciích následujícím: 1) ostatní lokální rabíni se budou řídit podle nařízení vrchního rabína v Istanbulu, 2) nařízení a zákazy jsou v rukách vrchního rabína, 3) vrchní rabín je jediným možným prostředníkem pro komunikaci s centrální vládou, 4) osmanští úředníci budou opakovaně vyzýváni, aby rabíny respektovali, pomáhali jim a nezasahovali do vnitřních židovských záležitostí.⁸³

Centrem vrchního rabinátu se stal Istanbul, jehož vrchní rabín stál na vrcholu tehdejší rabínské hierarchie, následovaný lokálními vrchními rabíny z provinčních měst jako İzmir, Salonika, Sofía, Bosna, Edirne, Bursa nebo Jeruzalém. Lokální rabíni pak byli zodpovědní za židovská centra svých měst a jejich okolí. V polovině 19. století měli lokální rabíni značnou autonomii, ovšem vrchní rabín z Istanbulu příležitostně zasahoval do dění v provinciích a sloužil jako prostředník ve sporech uvnitř místních židovských komunit. V roce 1846 istanbulský vrchní rabín zasahoval např. ve sporu ohledně korupce v rámci židovské komunity v Sofii, stejně tak r. 1848 ve jménu bosenských Židů, když podal stížnost na nevhodné chování tamějších úředníků vůči občanům židovského původu.⁸⁴ Konkrétně v Istanbulu se stal vrchní rabín zprostředkovatelem veškerých žádostí o výstavby nebo opravy židovských institucí, tak jako tomu bylo i v případě rekonstrukce synagogy v Ortaköy (1845) a Hasköy (1873) nebo při výstavbě nové školy ve čtvrti Balat (1849). Jak je vidět, v Istanbulu sehrál vrchní rabín stěžejní roli při komunikaci mezi istanbulskou židovskou komunitou a osmanskou vládou. Navíc, další funkce, které byly doposud vykonávány ostatními funkcionáři, včetně zpráv o úmrtích a pozůstalostech, byly od této doby též vyřizovány vrchním rabínem.⁸⁵

3.3.2. Židovská komunita v dobách působení rabína Yakira Gerona

Do Istanbulu byl pozván rabín Yakir Geron, který od r. 1835 působil jako lokální

---

⁸² BA. *Adliye*, no. 550

⁸³ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 35

⁸⁴ BA. *Adliye*, no. 4307: 14a-Za-1265/1848, no. 4876: Z-1263/1846

⁸⁵ BA. *Adliye*, no. 141: 25-N-1255/1840

vrchní rabín ve městě Edirne. Díky své snaze o modernizaci a úspěšné obnovení židovské komunity v Edirne po ničivých požárech si rychle získal sultánovu náklonost i náklonost většiny osmanských Židů.⁸⁶ Po příchodu do Istanbulu se snažil jednat v souladu s nařízením vrchního vezíra Fuada Paši a jakožto úspěšný reformní rabín zde působil až do r. 1876, i když pozici vrchního rabína v Istanbulu vzhledem k odmítavému postoji konzervativních rabínů nikdy oficiálně nezískal. Yakir Geron byl jedním z prvních vysoce postavených rabínů své doby, který plně podporoval reformy Tanzimatu, udržoval pravidelný kontakt se státními úředníky a zajišťoval povolení pro všechny možné změny, které zaváděl. Rovněž se setkal s evropskými hodnostáři, aby si zajistil jejich podporu – sešel se např. se srbským princem Michalem Obrenovićem III., rakouským císařem Franzem Josefem nebo manželkou Napoleona III., císařovnou Eugenií.

Geron nařídil reorganizaci rabinátu a v srpnu téhož roku svolal shromáždění židovského výboru, kde naléhal na uskutečnění nutných reforem židovské komunity, včetně výhrůžek a příslibů přísných trestů pro ty, kteří by nesouhlasili. Brzy poté svolal za účelem zahájení reformního procesu 14 reprezentantů židovských volebních obvodů v Istanbulu a zároveň určil 12 laických správců a 4 rabíny, kteří mu 1. dubna 1864 předložili text nového Organického statutu pro osmanské židovské komunity, beze změny schválený sultánem v březnu 1865 a 3. května 1865 oficiálně uvedený v platnost. Statut obsahoval nařízení ohledně čtyř hlavních oblastí: 1) volby vrchního rabína a jeho povinností, 2) obecné rady (*Meclisi Umumi*), 3) sekundárního výboru (*Meclisi Cismani*) a 4) náboženského výboru (*Meclisi Ruhani*). Zpočátku byl tento statut uveden v platnost jen v Istanbulu a do zbytku říše postupoval postupně. V průběhu Geronova působení navíc v Istanbulu fungovaly již pouze tři rabínské soudy, které řešily otázky manželství a rozvodu, zatímco většinu ostatních záležitostí řešily státní soudy prosazující nové sekulární zákony bez ohledu na náboženství.⁸⁷

Sídlo vrchního rabinátu bylo umístěno v Cibah a roku 1876 přemístěno do oblasti Beyoğlu, kde zůstalo až dodnes. Jako správce komunity byl vrchní rabín uznáván v celé Osmanské říši, jako duchovního vůdce ho však přijala pouze židovská komunita v Istanbulu. Ostatní židovská centra dostala jakési doplňující předpisy, jež zahrnovaly administrativní povinnosti vrchního rabína, ale jeho náboženské a společenské povinnosti byly ponechány na tamějších zvycích a tradicích jako již mnoho let předtím.⁸⁸

---

⁸⁶ SHAW, Stanford J., s. 166

⁸⁷ Ibid, s. 166-167, 173

⁸⁸ Ibid, s. 167

3.3.3. Struktura hlavního orgánu židovské komunity

Yakir Geron vykonával svou moc prostřednictvím obecné rady, která se skládala z 60 členů zvolených v 17 istanbulských okresech. Roku 1865 se voleb účastnilo 5 141 voličů starších 20 let. Přes dva tisíce voličů pocházelo z tehdejší hlavní istanbulské židovské čtvrti Hasköy v Beyoğlu, kde se volila jedna třetina rady. Dalšími důležitými centry byly Piri Paşa s 322 voliči (volili 5 reprezentantů), Ortaköy s 554 voliči (vybírali 4 zástupce) a Kuzguncuk s 393 hlasy (rozhodovali o 6 členech). Zvolená rada následně jmenovala 20 rabínů tvořících generální výbor. Ten rozhodoval o dalších sedmi rabínech, kteří budou tvořit náboženský výbor a o devíti členech tvořících sekundární výbor.⁸⁹

Náboženská rada měla povinnost scházet se dvakrát až třikrát týdně a měla za úkol chránit náboženské zájmy, volit rabíny a především dohlížet na to, aby nikdo neoponoval vládním nařízením nebo náboženským předpisům. Jedním z hlavních znaků modernizace židovské komunity byl zákaz bránit vydávání světských knih, šíření moderních věd a umění v rámci komunity, i když s výjimkami těch, které mohly být „škodlivé pro vládu, komunitu nebo židovské náboženství“. Zabráněno bylo neoprávněné exkomunikaci, ke které bylo od této doby potřeba souhlasu vrchního rabína spolu s hlasy náboženské rady. Ta navíc rozhodovala i ve věci trestů z důvodu provinění proti náboženství. Sekundární výbor byl pověřen dohledem nad všemi zbylými záležitostmi židovské komunity, jako bylo např. dodržování komunitních nařízeních, právo vybírání komunitní daně, dohlížení na správu majetku komunitních fondů, nadací a sirotčinců. Osmanským úředníkům bylo navíc zakázáno zasahovat do židovských záležitostí, ovšem byla přijata jistá opatření, která jim umožňovala zakročit v případě porušení „zájmů říše“.⁹⁰

3.3.4. Obnova židovských institucí

Nové zákony povolovaly plošné rozšíření židovských budov, stěhování do nových, modernizovaných čtvrtí nebo budování zcela nových institucí. Existují paměti z let 1839 a 1878 svědčící o několika požadavcích na vybudování nebo rekonstrukci veřejných židovských institucí (synagog, škol, nemocnic), jenž byly z převážné většiny schváleny vládou v relativně krátkém čase. Jako příklad bude uvedeno následující:

1) Na začátku 19. stol. bylo v Istanbulu jako důsledek požárů a jiných přírodních katastrof zničeno mnoho synagog. Židovská komunita tedy zahájila snahu o rekonstrukci zničených budov i výstavbu nových synagog a to ve všech tehdejších židovských čtvrtích.

---

⁸⁹ Ibid, s. 167-168

⁹⁰ Ibid, s. 168

Skoro všechny žádosti na zřízení nových synagog a opravu těch existujících byly schváleny v podstatě okamžitě. Takový rozvoj synagog v mnoha ohledech dopomohl k obrození duchovního a komunitního života istanbulského židovstva.⁹¹

2) Žádosti na výstavbu nových židovských škol v Istanbulu byly schváleny na základě trendu podpory moderního vzdělání. Tak se například stalo, že r. 1849 bylo Židům ve čtvrti Balat povoleno vybudovat novou židovskou školu, ovšem s určitými intervencemi vrchního rabína a osmanské vlády. Ve stejnou dobu získali Židé svolení ve čtvrti Hasköy opravit již dříve zbudovanou školu, a stejně tak tam byla r. 1873 zřízena ještě jedna škola navíc.⁹²

3) V r. 1839 židovská kongregace v Hasköy poprvé zažádala o založení dvou nemocnic, které taktéž bylo vládou za krátký čas schváleno.

4) Uskutečnila se také renovace již existujících židovských hřbitovů a výstavba nových hřbitovů ve čtvrtích Hasköy a Şişli, která ve velké míře ulehčila tehdejší problematiku židovských hřbitovů. Do té doby Židé měli jeden jediný fungující hřbitov na asijské straně ve čtvrti Kuzguncuk, který byl situován daleko od hlavních židovských center a vzhledem k rostoucímu počtu židovského obyvatelstva začínal být nedostačující. Velký význam měl židovský hřbitov v Şişli, který byl postaven r. 1866 s využitím zejména pro italsko-židovskou kongregaci. Povolení jim bylo z části uděleno díky pomoci italské vlády, která byla zmíněna i na hřbitovní vstupní bráně:

„Díky intervencím italské vlády sultán Abdülaziz souhlasil r. 1866 pod jeho vládou navždycky poskytnout tuto pohřební půdu židovské komunitě.“⁹³

Celý proces schválení požadavků byl řízen zvláštním výborem, který kontroloval, jestli je židovská komunita skutečně vlastníkem daného pozemku a jestli se pozemek nenachází poblíž jakýchkoliv muslimských posvátných míst. Pokud požadavek obě tyto podmínky splňoval, nebyl žádný jiný důvod, který by schválení znemožňoval. V dalším případě mohl být požadavek odložen a to ve chvíli, kdy komunita neměla na výstavbu nebo rekonstrukci dostatečné finanční prostředky. V průběhu století však osmanská vláda byla ochotna židovské komunitě přispět ať už finančně, tak materiálně (např. r. 1848 osmanská vláda poskytla na židovskou žádost zásoby jídla nově zřízené nemocnici v Hasköy a r. 1864 s ohledem na Pesach poskytla istanbulské židovské komunitě finance na nakoupení macesů a

⁹¹ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 22

⁹² BA. Adliye, no. 3244: 4-N-1266/1849; Maliye, no. 6484: M-1266/1849; Adliye, no. 3927: M-1290/1873

⁹³ KARMI, Ilan. „*Jewish Sites...*“, s. 78-79

vína, stejně tak jako poskytla finanční výpomoc některým židovským školám).⁹⁴

3.3.5. Školství jako prostředek modernizace

Reformy Tanzimatu otevřely nové horizonty těm Židům, kteří si byli vědomi ostatních kultur a jejich hodnot. Nové školy poskytly židovským studentům znalost evropských jazyků, v rámci AIU primárně francouzštiny. Absolventi moderních škol využívali znalosti cizích jazyků při uplatnění ve vládních službách, stejně tak jako při vedení zahraničních finančních záležitostí. Několik židovských intelektuálů jako Abraham Galante nebo Albert Cohen tlačilo na židovské školy, aby do studijního plánu zařadily výuku turečtiny. O rozšíření turečtiny se snažili také ne-osmanští Židé, kteří byli v Istanbulu aktivní, a to včetně některých zástupců AIU, protože ignoraci oficiálního jazyka říše považovali za jednu ze zásadních překážek židovského pokroku.⁹⁵ Nezájem o oficiální jazyk ovšem přes veškeré snahy trval i nadále a podle některých svědectví bylo r. 1886 v Istanbulu pouze 66 židovských dětí, které měly turečtinu zahrnutou do výuky na základní škole.

Židovští intelektuálové 19. století se snažili podpořit kulturní rozvoj své komunity a to především skrze modernizaci školství a nové metody výuky. Úsilí o modernizaci popsaly noviny *Hatzefirah* následujícím:

„Rádci osmanského vládce v rámci pokusu o zlepšení úrovně školství a zvýšení znalostí pro tamější školy nashromáždili knihy z různých zemí a vyzvali učence k jejich prostudování a následnému rozhodnutí, který systém výuky je nejlepší. Konečně bylo rozhodnuto převzít vzdělávací systém aškenázských zemí, který se pro osmanský školní systém jevil jako nejužitečnější.“⁹⁶

Přesto, na začátku století židovské školství více méně stagnovalo. Jedinou možností pro židovské studenty byly teologické univerzity, které čelily kritice zahraničních i místních židovských intelektuálů, ovšem moderní myšlenky na inovaci školství byly mezi konzervativními kruhy zcela přehlíženy. Trvalo více než čtvrt století, než se židovské školství začalo otevírat moderní evropské výuce, za což vděčilo mladým Židům podporujícím modernizaci a jejich touze stát se nedílnou součástí moderní společnosti. V poměrně krátkém časovém rozmezí vznikl systém nabízející pět základních druhů moderního židovského vzdělání: 1) moderní židovské školy vedené místními Židy, 2) školy založené Židy zvenčí, 3)

---

⁹⁴ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 23-24

⁹⁵ Ibid, s. 60

⁹⁶ Hatzefirah, no. 1, 1874, s. 2

školy v čele s křesťanskými misionáři, 4) moderní státní školy navštěvované jak muslimskými, tak i nemuslimskými studenty a 5) vojenské školy nabízející výcvik všem osmanským občanům ucházejícím se o vojenskou kariéru nehlédě na původ.⁹⁷ Tyto možnosti ovšem často působily zmatek uvnitř komunity a rodiče přesouvali své děti z jedné školy do druhé, zvláště vzhledem k měnícím se okolnostem. Stávalo se, že židovské děti studovaly na náboženských školách a po pár letech byly přesunuty do moderních, někteří rodiče naopak vrátili své ratolesti z moderní školy zpět do náboženské, jiní se zase rozhodovali pro školy vedené křesťanskými misionáři čistě z důvodu jejich dotace.

Následující odstavce budou věnovány prvním čtyřem typům zmíněných škol.

Moderní židovské školy založené místními židovskými vzdělanci: Tyto školy se soustřeďovaly do míst s vysokou židovskou populací, předně čtvrť Balat a Hasköy. Např. roku 1849 se vrchní rabín Ya'akov B. David ve jménu židovské komunity v Balat dovolával osmanské vládě ohledně povolení stavby nové školy pro místní židovské děti. Vláda žádost schválila, zvláště kvůli dojíždění dětí do okolních čtvrtí, které bylo v zimě poněkud komplikované. Plán školy zahrnoval dvě třídy, halu a nádvoří, přičemž budova byla umístěna do samého centra čtvrti Balat v blízkosti synagogy Ahrida.⁹⁸ Mnoho škol bylo reprezentováno prominentními Židy, jako byl např. Albert Cohen, který v 50. letech otevřel školu pro chlapce ve čtvrti Piripaşa a Hasköy. Tam se spolu s náboženstvím vyučovala francouzština, hebrejštiny i turečtina. V rámci snah o rozvoj moderního vzdělání si zde připomeneme i školu Abrahama Camonda, který mimo jiné podporoval výstavbu vůbec první chlapecké školy ve čtvrti Galata, dále dr. Moše Alatini (dívčí škola ve čtvrti Balat) a Simona Goldschmidta, který vybudoval chlapeckou školu v Galata a finančně podporoval další školy ve čtvrti Balat. Většina škol měla omezené finance, několik z nich tak muselo být uzavřeno, zbytek přežíval v rámci podpory židovské komunity a v první řadě díky finanční podpoře zahraničních Židů. Stejně tak poskytla pomoc i osmanská vláda, která r. 1884 nabídla finanční pomoc školám pro židovské děti z chudých rodin ve čtvrti Hasköy, kde byla do výuky zahrnuta turečtina a arabština. Ačkoliv se většina těchto škol snažila o nezávislost, finanční krize je dovedla ke spolupráci s AIU, která je tak měla pod dohledem.⁹⁹

Moderní židovské školy založené zahraničními Židy (školy pod vedením AIU): Dominantním prvkem vzdělání se staly školy založené francouzskou židovskou organizací *Alliance Israélite Universelle*, která hrála v rámci židovského školství zásadní roli. AIU byla založena r. 1860 v Paříži, avšak podnět pro její vznik přišel již ve 40. letech v podobě

⁹⁷ KARMI, Ilan. „The Jewish Community...“, s. 63

⁹⁸ BA. Irade, no. 3244: 4-N-1288/1849

⁹⁹ Hatzeřirah, 16, 1884, s. 127

Damašské aféry. Organizace AIU se zasazovala o emancipaci židovských komunit a bojovala proti diskriminaci Židů po celém světě, a jedním z jejich zásadních cílů byla už od počátku otázka školství. První žádost o reformu školství v islámských zemích AIU obdržela z Maroka, pak následoval Bagdád a Damašek, stejně tak AIU nakonec zavítala do Istanbulu a jiných měst Osmanské říše, jelikož šíření nových škol ve východních židovských komunitách bylo ústředním prvkem pro regeneraci školství. Otevření nových vzdělávacích institucí ale nebylo zdaleka tak snadné, jak se předpokládalo, a trvalo několik let, než naděje AIU mohly být naplněny. Zásadním úkolem před výstavbou škol bylo zajistit podporu alespoň části místních Židů, nýbrž jejich spolupráce byla zásadní pro fungování nových školských zařízení. Na rozdíl od křesťanských organizací, které učitele dosazovaly na konkrétní místa na žádost školy, učitelé AIU nejprve školu vytvořili, a pak čekali, jestli se naplní studenty, a pro tento riskantní krok byla přízeň tamějších židovských intelektuálů více než nepostradatelná.¹⁰⁰

Když si pozornost AIU získala i židovská komunita v Istanbulu a AIU si naopak získala pozornost istanbulských elitních židovských kruhů, bylo stanoveno šest hlavních cílů: 1) reforma již existujícího židovského školství týkající se náboženských škol a formování moderních škol, 2) výstavba nových škol pod přímým vedením centrálního úřadu AIU v Paříži, 3) rozvoj odborných předmětů, 4) podpora vzdělání židovských dívek, 5) opatření sociálních služeb pro židovské děti a 6) sjednocení místní židovské komunity pod záštitou AIU.¹⁰¹

V letech 1875-81 navíc AIU sponzorovala pět chlapeckých a pět dívčích škol ve čtvrtích Balat, Galata, Kuzguncuk, Hasköy a Ortaköy. Školy založené AIU mohly navštěvovat i ne-židovské děti, těm z nejhudších rodin pak bylo navíc promíjeno školné. Hlavními jazyky, které na těchto školách figurovaly, byly francouzština, hebrejšтина, turečtina, někdy dokonce i angličtina nebo němčina. Vzhledem ke svým společenským aktivitám i působení v politice se v pozdních letech 19. století AIU definitivně stala hlavním zdrojem vzdělání, rozvoje kultury a společenského života Židů v Istanbulu. V rámci svých škol organizovala rozmanitý program v podobě divadelních a hudebních představení, přednášek či sportovních aktivit.¹⁰² I přes značný úspěch ovšem počet studentů nedosahoval takových čísel, v jaká AIU doufala, a značná část židovských dětí docházela do škol misionářů nebo do náboženských škol, kde někdy počet studentů dosahoval až dvakrát většího čísla než na školách AIU.

Školy založené křesťanskými misionáři: Misionářské školy nabízely moderní

---

¹⁰⁰ RODRIGUE, Aron, s. 48

¹⁰¹ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 68

¹⁰² LANDAU, Jacob M. *Exploring Ottoman and Turkish History*. C. Hurst & Co, 2014, s. 347

vzdělání pro místní Židy, kteří toužili po novodobé výuce, ale z finančního hlediska pro ně nebylo možné navštěvovat židovské školy nebo školy pod vedením AIU. Neoficiálním cílem těchto škol byla konverze ke křesťanství, kterou zavrhovaly všechny židovské kruhy a to jak konzervativci, tak modernisté.¹⁰³ Misionáři poskytovali texty a knihy, které zahrnovaly hebrejskou gramatiku, počty nebo zeměpis, na protestantské škole v Hasköy byla podle záznamů vyučována i angličtina. Zároveň se vyučoval Starý a Nový Zákon a ačkoliv značná část židovské komunity nesouhlasila, misionářské školy přece jen zaznamenávaly jistý úspěch. Důležitou roli v rámci misionářských škol hrál ženský náboženský institut Sionské sestry (oficiálně *Notre Dame de Sion*) založený r. 1842 v Paříži židovským konvertitou Theodorem Ratisbonnem podporující sirotky a nevzdělané děti. Pod jeho vedením vznikla ženská komunita, která začala zakládat školy v křesťanských a muslimských zemích a mimo jiné r. 1856 vybudovala i střední školu v Istanbulu, která byla přístupná všem náboženským skupinám Osmanské říše. Sionské sestry dodnes působí ve 22 různých zemích celého světa.¹⁰⁴

Moderní státní školy: Mimo jiné měli Židé možnost studovat na státních školách se svými muslimskými a křesťanskými spoluobčany, přičemž v rámci jejich studia byla stanovena speciální nařízení, která zpříjemňovala jejich podmínky na škole.

Např. židovský představitel Albert Cohen se setkal se sultánem Abdül Mecidem I., který svolil k přijetí sedmnácti židovských studentů na fakultu medicíny. V rámci jejich studia na fakultě pro ně byla zařízena košer kuchyně, stejně tak jako speciální náboženské hodiny v rámci výuky. Sám sultán zařídil přijmout do školní kuchyně židovského kuchaře, a dokonce akceptoval absenci Židů o šabat a židovských svátcích. Několik židovských absolventů fakulty bylo následně přijato do vládních služeb.¹⁰⁵

3.4. Nejvýznamnější představitelé istanbulských Židů

3.4.1. Abraham Salomon de Camondo

Židovský bankéř Abraham Camondo (1781-1873) se narodil v istanbulské čtvrti Ortaköy a spolu se svým bratrem Isaacem vybudoval banku s názvem *Banque Camondo*. Se svými pobočkami v Londýně, Paříži a Vídni sehrál velkou roli nejen v Evropě, ale i v Osmanské říši v období Tanzimatu a při zajišťování půjček na pokrytí vysokých nákladů,

---

¹⁰³ GRABILL, Joseph L. *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy. 1810-1927*. Minneapolis. 1971

¹⁰⁴ Our Beginnings. Notre Dame de Sion [online]. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.notredamedesion.org/about/our-beginnings/>

¹⁰⁵ COHEN, Hayyim J. *The Jews of the Middle East, 1860-1972*. NY.1973, s. 16

kteří vznikly při financování britských a francouzských jednotek během války na Krymu.¹⁰⁶

Ovlivněn děním v Evropě se ujal stavby a financování nové židovské školy, která by židovským žákům dokázala poskytnout stejné světské vzdělání jako státní školy vzniklé během Tanzimatu, možnost rozvoje v moderních vědách a příležitost vzdělávání v turečtině, hebrejštině i francouzštině. Oficiální výuka byla zahájena 23. listopadu 1854, ale hned týden na to musela být z důvodu hysterie fanatických rabínů, kteří vyzývali studenty, aby se výuky neúčastnili, náhle pozastavena. S cílem zajistit studentům návrat do školy nakonec A. Camondo r. 1859 souhlasil s několika podmínkami navrženými vrchním rabínem pro uspokojení ortodoxních duchovních autorit, mezi nimiž byl například souhlas s pravomocí vrchního rabína zvolit čtyři rabíny, kteří budou kontrolovat, jestli výuka probíhá v souladu s židovským náboženstvím, slib, že rabíni budou jmenováni také jako řádní učitelé židovského práva a tradic, používané knihy a učebnice budou kontrolovány a cenzurovány a další. Ve výsledku byla r. 1860 díky ústupkům A. Camonda výuka znovu povolena, ale i přes veškerá pravidla nastavená vrchním rabínem škola musela opakovaně čelit výraznému nesouhlasu fanatických Židů, kteří bojovali za její zavření. Když A. Camondo odmítl výuku znovu pozastavit, protivníci vtrhli do jeho domova a Camondo byl exkomunikován. V reakci na exkomunikaci Camondo založil funkcionářský výbor zvaný *Va'ad Pekidim*, který byl složený z předních židovských intelektuálů, bankéřů a podnikatelů sdílejících Camondovy liberální názory a ochotných tyto ideály bránit. Ani to ovšem nestačilo proti zpátečnickým názorům rabínů, židovských studentů a ostatních židovských obyvatel, kteří se proti Camondovi a jeho spolupracovníkům postavili.¹⁰⁷

Konflikt se pokusila ukončit osmanská vláda, která si byla vědoma stěžejní role A. Camonda při udržování stability státní poklady a prosazování reforem Tanzimatu. Jeden z nejviditelnějších představitelů opozice, rabín Yitzhak Akriš, byl na žádost vrchního rabína Yakuba Avigdora¹⁰⁸ zatčen, což vyvolalo další vlnu nenávisti v řadách fanatických stoupenců, kteří během několika dnů uspořádali řadu násilných a hlučných demonstrací. Ve snaze zmírnit probíhající spory uspořádal Y. Avigdor výjimečný rabínský soud, který měl rozhodnout jak o Camondově exkomunikaci, tak o odvolání Avigdora z funkce vrchního rabína. Soud nakonec r. 1862 A. Camonda i Y. Avigdora osvobodil, ale vrchní rabín byl následující rok v důsledku pokračujících intrik a rozhořčení opozice sesazen. Po

---

¹⁰⁶ SHAW, Stanford J., s. 160

¹⁰⁷ Ibid, s. 160-161

¹⁰⁸ Yakub Avigdor sám doufal v modernizaci židovských škol podle reforem, ale vzhledem k silné opozici rabínů nemohl jednat otevřeně. Zasadil se také o zřízení nového náboženského soudu *Bet-Din ha-Gadol*, který měl zajistit větší spravedlnost v rámci komunity a zabránit rabínům bezdůvodnou exkomunikaci těch, kteří se jim znelíbili.

vyčerpávajícím politickém boji a zdrcen synovou smrtí se A. Camondo rozhodl se svou rodinou přestěhovat do Vídně, kde získal rakouské občanství, r. 1866 se přesunul do Itálie a r. 1873 se definitivně usadil v Paříži, kde následně zemřel. Camondův odchod z Istanbulu a Avigdorova exkomunikace ve velké míře povzbudila tamější konzervativní rabíny v jejich opozici vůči židovské účasti na nových institucích. Konzervativci využívali exkomunikace a dalších náboženských trestů u Židů, kteří se odvážili využít služby nových soudů nebo otevřít světské školy, a značně tak židovskou komunitu omezovali.¹⁰⁹

3.4.2. Bekhor Isaac David Carmona

David Carmona se narodil r. 1773 v Istanbulu a jeho rodina pocházela ze Španělska, pravděpodobně ze stejnojmenného andaluského města. Na počátku 19. století se stal uznávaným finančníkem a nesl tituly *Çelebi* („módní gentleman“) či *Sir*, které Osmané používali jako uznání pro vysoce vzdělané osoby. Ve svém mládí se věnoval obchodu s kamencem, vyzkoušel si roli směnárníka a nakonec spolu se dvěma dalšími Židy získal významnou funkci jako správce vojenské pokladny janičářských pluků, které někdy dokonce doprovázel při jejich vojenských taženích. Jeho financí využívali především velitelé pluku, kteří si od Carmona brali peníze na poskytování půjček řadovým vojákům, ze kterých profitovali a zisky sdíleli s Carmonou a jeho židovskými spolupracovníky. Carmona později získal pozici bankéře na sultánském dvoře a stal se také hlavním výběřím daní. S nově získaným postavením se přesunul ze svého domu v Hasköy do luxusního sídla na Bosporu, které si sám vybudoval. V okolí udržoval ješivu, poskytoval studentům vše pro jejich osobní potřebu a zásoboval je množstvím knih.¹¹⁰

V r. 1826 arménští křesťané, kteří ve vysoce postavených Židech právem viděli konkurenci, využili tehdejší napjaté situace a obvinili Carmonu a jeho spolupracovníky za spolupráci a napomáhání janičářům. Sultán Mahmud II. všechny tři Židy odsoudil za spiknutí a vynesl rozsudek smrti. Jeden sobotní večer byl Carmona zadržen sultánovými strážemi ve svém domově, na místě popraven a celý majetek rodiny byl zabaven. *Valide sultan*, u které si Carmona získal hluboký respekt, s touto popravou nesouhlasila, bohužel už jí však nestihla včas zabránit. Povedlo se jí alespoň získat ostatky, které následně předala jeho synům, a Carmona byl následující neděli s velkými poctami pochován. Význam Davida Carmony také

---

¹⁰⁹ Ibid, s. 162

¹¹⁰ FRANCO, Moise. *Essai Sur L'histoire Des Israélites De L'empire Ottoman: Depuis Les Origines Jusqu'à Nos Jours*. Nabu Press, 2010, 134f., 150f. a GALANTE, Abraham. *Histoire des Juifs d'Istanbul*. Istanbul: Isis, 1985, s. 56-59

potvrzuje fakt, že po mnoho let istanbulští Židé přidávali do *kinot*¹¹¹ recitovaných o devátém *Avu* speciální žalozpěv na jeho počest.¹¹²

3.4.3. Ezeziel ben Josef Nissim Menahem Gabbai a Ezeziel Gabbai

Ezeziel ben Josef Gabbai, známý také jako *Baghdadli*, byl prominentním bagdádkým bankéřem. V r. 1811 pomohl osmanskému velvyslanci Talatu Effendi s potlačením vzpoury bagdádkého guvernéra Süleymana Paši a následně byl povolán do Istanbulu. Tam si ho oblíbil sultánův tajemník Khālid Effendi, který Gabbai představil na sultánském dvoře, a Gabbai byl jmenován osobním bankéřem sultána Mahmuda II. Touto pozicí odhalil svůj výjimečný talent a získal obrovský neoficiální vliv; své postavení využíval při pomoci židovské komunitě v Bagdádu, úspěšně se mu ve prospěch sultána povedlo potlačit několik rebelií, dokázal dostat před soud několik vysoce postavených arménských představitelů a byla mu udělena mnohá vyznamenání. Bohužel, stejně jako jeho židovský kolega David Carmona byl v rámci likvidace povstání janičářů sultánem odsouzen za zradu a r. 1826 popraven. Tragicky zemřeli i jeho dva bratři, proti kterým byly vznášeny urážky na cti, což se později stalo důvodem k jejich odsouzení a popravě.¹¹³

V Istanbulu byl známý i vnuk Josefa Gabbai, židovský politik Ezeziel Gabbai (1825-1898). Ten byl aktivním členem istanbulské židovské komunity a stal se prvním Židem, který získal pozici na ministerstvu školství. Později předsedal nejvyššímu soudu. V r. 1860 založil noviny v jazyce *ladino*¹¹⁴ zvané *El Jurnal Israelit*. V nich Gabbai bojoval za reformy v židovské komunitě a také shrnul zákony Osmanského říše ve vztahu k Židům.¹¹⁵

3.4.4. Isiah Acıman

Isiah Acıman byl považován za jednoho z předních představitelů istanbulských Židů. Pocházel z rodiny sefardských bankéřů a diplomatů, která zejména v 18. a 19. století dosáhla v Osmanské říši velké důležitosti a spolu se členy rodin Camondo a Gabbai se stala součástí sefardské elity v Istanbulu. Členové rodiny Acıman často sloužili jako finanční poradci na sultánském dvoře nebo jako obchodníci či bankéři spolupracovali s janičáři. Stejně jako jeho otec a strýcové pokračoval Isiah Acıman v kariéře v oblasti financí, od r. 1808 působil jako pokladník sultána Mahmuda II. a současně jako směnárník pro janičářské pluky.

¹¹¹ Židovské žalozpěvy recitované 9. Avu na znamení utrpení a smutku ze zničení prvního a druhého chrámu.

¹¹² Ibid.

¹¹³ GABBAI. *Jewish Virtual Library: A Project of Aice* [online]. Encyclopaedia Judaica, 2008 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/gabbai-2>

¹¹⁴ Jazyk sefardských Židů.

¹¹⁵ Ibid.

Acıman se stal velmi mocným a vlivným istanbulským Židem, který byl považován za dobrodince židovských komunit v Istanbulu a jinde v říši; např. roku 1820 cestoval do Jaffy a vybudoval tam bydlení pro chudé Židy.

Když se sultán Mahmud II. rozhodl o likvidaci janičářů, potřeboval kapitál, který získal tak, že zbavil Acımana části jeho jmění jako poplatek za to, že janičáře podporoval, a následně ho poslal do vyhnanství na Kypr. Bohužel jeho spolupráce s janičáři mu připravila stejný osud, jako měl David Carmona a Ezekiel ben Josef Gabbai, se kterými byl r. 1826 za údajné spiknutí proti sultánu Mahmudu II. popraven. Acıman byl pohřben spolu s Davidem Carmonem a jejich smrt, stejně tak jako smrt dalších Židů, měla v této době na osmanské Židy hluboký účinek a nutila je uznat, že spolupráce s osmanskou vládou je obestřena jistým nebezpečím.¹¹⁶

3.4.5. Ya‘akov Avigdor

Ya‘akov Avigdor (1794?-1874) byl známý talmudista a od r. 1860 do r. 1863 působil jako vrchní rabín v Istanbulu. Ya‘akov Avigdor jako jeden z prvních vrchních rabínů podporoval modernizaci židovské komunity a spolu s vlivným bankéřem Abrahamem Camondem založil radu *Va'ad Pekidim* složenou z významných židovských osobností, která měla na starost finanční záležitosti istanbulské židovské komunity. Kromě toho se Avigdor pokoušel sjednotit rabínské soudy ve dvou hlavních židovských čtvrtích Istanbulu, Balat a Hasköy, a to zřízením vyššího náboženského soudu *Bet Din ha-Gadol*.

Během svého působení v roli vrchního rabína se pokoušel o roli prostředníka mezi konzervativními kruhy a reformními Židy při hádkách týkajících se otázky židovského vzdělávání. V r. 1863 konzervativní rabín Isaac Akriş obvinil Avigdora z toho, že je nebezpečným reformátorem, a začal požadovat jeho propuštění. Avigdor ještě téhož roku rezignoval, avšak nadále sloužil židovské komunitě v Istanbulu jako duchovní vůdce až do své smrti v roce 1874.¹¹⁷

---

¹¹⁶ STILLMAN, Norman A. a Phillip Isaac ACKERMAN-LIEBERMAN. *Encyclopedia of Jews in the Islamic world*. Boston: Brill, 2010; ROSANES, Solomon. *Qorot ha-Yehudim be-Turkiya uve-Arşot ha-Qedem*, vol. 6 Jerusalem: Mosad Harav Kook. 1945, s. 74–75

¹¹⁷ AVIGDOR, Levy. *The Sephardim in the Ottoman Empire*. Princeton, N.J.: Darwin Press. 1992, s. 106.

4. Proměny židovské komunity po reformách Tanzimatu

Ve chvíli, kdy se židovská komunita reformám Tanzimatu z větší části podvolila, dosáhlo osmanské židovstvo rychlého rozvoje a díky své nabývací úrovni se dokázalo vyrovnat ostatním konfesním komunitám Osmanské říše. I když byla část Židů považovaná za chudou komunitu věnující se drobným nebo podomním obchodům, většina se stala součástí společenského života osmanské elity.¹¹⁸ Díky studiu na státních školách Židé začali zaujímat místa v byrokracii, včetně důležitých vládních postavení. Židovští obchodníci, často s finanční podporou významných evropských bankéřů, získávali stále větší podíl na osmanském trhu a široce se podíleli na mezinárodním obchodu. Velkou roli v obnovení hospodářského a ekonomického významu osmanských Židů hráli židovští kapitalisté ze západní Evropy, stejně tak jako osmanští reformátoři podporující zahraniční investice v oblasti průmyslu a obchodu. Zahraniční banky, železniční a parní podniky, pojišťovací společnosti a firmy s nerostnými surovinami, často ve vlastnictví či správě bohatých evropských Židů, působily po celé říši a zaměstnávaly osmanské Židy, kteří jim po Krymské válce pomáhali znovu vstoupit na tamější trh.¹¹⁹ Židé chytře zaútočili tam, kde zaostávali jejich křesťanští konkurenti, a ujali se iniciativy při hledání nových oblastí, do kterých by bylo možné investovat, jako byly např. továrny na cigaretový papír, tkalcovny, prádelny, továrny na výrobu cihel nebo továrny na balení tabáku. Vynikali v povoláních prospěšných k rozvoji společnosti, v přední řadě jako lékaři, inženýři, architekti, právníci nebo makléři.¹²⁰

4.1. Projevy reforem ve společenském postavení Židů

Během reforem židovská komunita prodělala několik důležitých společenských změn, které se shodovaly se sociálními a kulturními proměnami tehdejší osmanské společnosti, zejména v rámci modernizace školství nebo komunikace Osmanů se Západem, která byla zpravidla zprostředkována ne-muslimskými komunitami říše.¹²¹ Ještě na začátku 19. století byli osmanští Židé na nejnižším stupni společenské hierarchie, častokrát vystaveni násilí kvůli chudým životním podmínkám a lpění na zpátečnických myšlenkách. To se ovšem v průběhu Tanzimatu rychle změnilo a Židé, zejména pak ti v Istanbulu, začali rychle stoupat po společenském žebříčku. K lepšímu postavení židovské komunity samozřejmě z velké části přispěly i vstřícné židovsko-muslimské vztahy (na rozdíl od vztahů s křesťany). Tradiční

---

¹¹⁸ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 6

¹¹⁹ SHAW, Stanford J., s. 169, 176

¹²⁰ LEWIS, Bernard a Benjamin BRAUDE. *Christians and Jews in the Ottoman Empire*. NY: Holmes and Meier Publishers, 1982, s. 262

¹²¹ *Ibid.*, s. 319-337

společenský systém byl nahrazen příslušností ke společenským třídám, které byly podpořeny novým konceptem osmanizace. Tento nový koncept, jenž se zaměřoval na formování nové politické identity, byl aktuální zejména mezi příslušníky vládnoucí vrstvy.¹²²

Židé, kteří vystudovali moderní školy, pak sehráli významnou roli v rámci integrace, jelikož mnohem raději než společnost svých nevzdělaných spoluvěřících vyhledávali přítomnost svých nežidovských vzdělaných protějšků. Mnoho židovských vzdělavců se stalo součástí formování nové istanbulske elity, účastnilo se plesů a dalších módních společenských akcí. Většina využívala úzkých kontaktů s osmanskými úředníky i ochrany stěžejních osmanských autorit, přičemž síla společenských vztahů vznikala hlavně na základě rychle vznikajících finančních kontaktů mezi Židy a ne-Židy.¹²³ Účast na společenském a ekonomickém životě přiměla mnoho istanbulských Židů přesunout se ze starých židovských čtvrtí a začít nový život v moderní oblasti Galata, kde se nacházelo mnoho pracovních příležitostí. Po přesunu velké části Židů do čtvrti Galata došlo k ještě většímu rozkvětu, Židé prosazovali moderní styl života a jejich narůstající schopnosti se promítaly do oblasti technologie, stavebnictví nebo kultury. Galata se nestala jen oblíbenou židovskou čtvrtí, ale proměnila se v jakési politické a kulturní centrum celé istanbulske komunity. Co se týče kulturního života, Galata se stala symbolem a centrem moderního židovského kulturního obrození; byla zde např. soustředěna skoro všechna židovská nakladatelství, redakce i knihkupectví. Čtvrť získala svou unikátní roli především díky ekonomickým aktivitám místních Židů a speciálně pak díky vysoké vzdělanosti a společenskému postavení.¹²⁴ Vzhledem k výraznému zlepšení společenského statusu istanbulští Židé nabyli na sebevědomí a rostoucí ekonomika dala vzniknout zcela novému pohledu na život, který se strmě odkláníl od tradičního náboženského přesvědčení. Židé se začali vyznačovat sekularismem v podobě porušování náboženských pravidel, přehlížení rabínské autority, uzavírání smíšených sňatků či zavrhování židovského dědictví.

4.2. Konkrétní příklady židovského působení

4.2.1. Bankovníctví

Někteří italští či francouzští obchodníci, kteří ovládali středomořský obchod, si vzali ženy z nemuslimských komunit Osmanské říše a utvořili tzv. levantskou třídu, která se podílela na základních bankovních a úvěrových činnostech. Mimo ně ovšem v osmanském

---

¹²² KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 50

¹²³ E.G. *A Deal Between Jews and Christians*: BA. Irade, no. 20220: 23-Ca-1271/1854

¹²⁴ KARMI, Ilan. „*The Jewish Community...*“, s. 51

bankovníctví hráli zásadní roli i Řekové, Arméni a židovští bankéři, např. židovští směnárníci z rodin Camondo a Fernandez. Protože podpis na oficiálním pracovním povolení pro tyto menšiny, který vydávala osmanská říše, vypadal jako ocas, přezdívalo se jim „směnárníci s ocasem“.¹²⁵

Populárními směnárníky Osmanské říše byli již od 16. století především Židé ze Španělska. Místní obyvatelé, a pak zejména janičáři, často investovali peníze právě skrze ně. Ve stejném století začala od židovských směnárníků brát půjčky i osmanská vláda, a tak se půjčování peněz od Židů v říši stalo běžnou praxí, která trvala až do samého konce Osmanské říše. Centrem židovských směnárníků se stala čtvrť Galata, která hrála hlavní roli především v 19. století, kdy se Židé stali oficiálními bankéři. V reakci na průmyslovou revoluci tito bankéři zprostředkovávali komunikaci mezi Osmanskou říší a západoevropskými průmyslovými kruhy. Zakládali agentury pro vývoz, uzavírali oficiální obchodní smlouvy, financovali osmanské obchodníky, spotřebitele a vládní úředníky, jimž se opozdila výplata apod. Židovští bankéři navíc neovládali jen Istanbul, ale i ostatní provincie Osmanské říše, jako byly například Egypt nebo Sýrie.¹²⁶

Nejvýraznější židovskou rodinou v této oblasti byla rodina Camondo. Roku 1802 Abraham Camondo se svým bratrem Isaacem založil banku *Banque Camondo*, která se stala partnerem mnoha společností, včetně tramvajové společnosti a společnosti *Şirket-i Hayriyye*, která budovala infrastrukturu na Bosporu. Situace byla zkomplikována ve 30. letech, kdy sultán Mahmud II. nechal zlikvidovat janičáře a spolu s nimi také vysoké dluhy, které spláceli židovským bankéřům. Abraham Camondo ovšem vynikal jako podnikatel budující dobré společenské vztahy, a tak pokračoval ve spolupráci se sultány, osmanskou vládou i velkými vizionáři. Po smrti svého bratra Isaaca, který po sobě nezanechal žádného potomka, Camondo nabyl ještě většího jmění, získal značné množství nemovitostí a publikoval noviny zvané *El Jurnal*. Jeho banka zažila největší rozkvět v letech 1830–1840, kdy financovala osmanské reformy a pokusy o modernizaci osmanské armády a institucí. Ústřední roli hrála také v 60. letech při financování říše v rámci Krymské války. Camondo se tak stal nejdůležitějším a nejuznávanějším židovským bankéřem poloviny 19. století.¹²⁷

---

¹²⁵ EKINCI, Ekrem Buğra. The Galata Bankers: Financing Ottoman state. In: *Daily Sabah* [online]. 2015 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.dailysabah.com/feature/2015/12/25/the-galata-bankers-financing-ottoman-state>

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ MALINO, Frances a David Jan SORKIN. *Profiles in Diversity: Jews in a changing Europe, 1750-1870*. Detroit: Wayne State University Press, 1998, s. 49

4.2.2. Politika

V 19. století se židovské komunitě naskytly nové možnosti v oblasti lokální i mezinárodní politiky a zásluhy patřily především istanbulským Židům, kteří se výrazně podíleli na návratu do státních institucí k politickým funkcím. Někteří z nich udržovali úzké kontakty s vysoce postavenými politickými představiteli Osmanské říše, především s vezíry. Počet osmanských Židů, kteří se účastnili politického dění v národním měřítku, dosahoval až pěti procent jejich celkové populace. Důvodem byla jednak nově získaná privilegia, zároveň bylo od Židů i zbytku náboženských skupin očekáváno, že se budou podílet na novém politickém vývoji a prokážou tak podporu říši a reformám. Hlavními institucemi, kde Židé našli uplatnění, byly ministerstvo zahraničí, ministerstvo školství, státní pokladna nebo policie. Ačkoliv měli v této oblasti Armény a Řekové nad Židy viditelnou převahu, Židům se podařilo z části jejich pozice nahradit; např. v r. 1871 byl osmanský židovský obchodník Haim Sirona zvolen diplomatem v Madridu a Židé Abraham Halfon a Hillel Manoah se v pol. 19. století stali osmanskými diplomaty v Rumunsku.¹²⁸ Židé se také uplatnili v právním systému a působili jako soudci. Dále v telegrafním oddělení – židovští studenti, kteří měli excelentní výsledky, byli na tyto pozice voleni osmanskými úředníky a měli být schopní při telegrafování používat judeo-španělštinu.¹²⁹

4.2.3. Lékařství

Vzhledem ke snahám ortodoxních rabínů zabránit účasti na nových reformách bylo studium medicíny pro Židy značně zkomplikováno. I přesto, že na státních univerzitách byly vytvořeny vhodné podmínky pro židovské studenty, se většina mladých Židů pod tlakem duchovních autorit držela stranou a moderní medicínu tak přenechala především Řekům a Arménům. Od 30. let 19. stol. se ale i tak Židé znovu začali objevovat na sultánských dvorech jako lékaři a dokázali si vybudovat dostatečný respekt na to, aby se po boku sultánů udrželi i několik desítek let. Židovští lékaři pomáhali v armádě, zakládali si soukromé praxe, rozvíjeli kliniky a nemocnice nebo působili na lékařské fakultě Istanbulské univerzity. Jejich dovednosti dokázaly ocenit i ty nejvýše postavené autority Osmanské říše, a tak po třicet let na dvoře působil např. židovský zubař Jacob Bivaz, jako lékař a rádce stanul v roce 1844 po boku sultána Abdül Mecida I. také moravský Žid Sigmund Spitzer a Abdül Hamid II. pak využíval služeb Eliase P. Cohena, Isidora P. Greiwera, Leona Behara, Davida Hayuna nebo

---

¹²⁸ BA. Irade, no. 149088: 9-S-1288/1871; GELLER, Yaakov. *Sephardi Jews in Economic Life of Romania*. Pe'amim. 1987, s. 62-94

¹²⁹ Hatzefirah, no. 2, 1862, s. 11

Samiho Gunsberga.¹³⁰

---

¹³⁰ HAIM Abraham, Yaacov Geller a Leah Bornstein-Makovetsky. Virtual Jewish World: Istanbul, Turkey. In: *Jewishvirtuallibrary.org* [online]. 2008 [cit. 10.2.2020]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/istanbl-turkey>

Závěr

Ve své práci jsem se věnovala zajímavému, ovšem poměrně nedocenenému tématu istanbulských Židů v 19. století. V první řadě byla potřeba si uvědomit, že rozsáhlá migrace Židů do islámských zemí existovala již od 16. století a vztahy mezi Židy a jejich muslimskými spoluobčany nezačaly být příznivé až od 19. století, na které jsem se zaměřila ve své bakalářské práci, nýbrž v průběhu několika staletí vlády osmanských panovníků, kdy byly tyto vzájemné vztahy ovlivněny konkrétním místem, panovníkem, určitou situací či jednotlivci. Devatenácté století ovšem bylo bezpochyby významným obdobím pro zlepšení postavení osmanských Židů a modernizaci zpátečnického systému tamějších židovských komunit, které přespříliš lpěly na zastaralých židovských zvycích a tradicích nekorespondujících s poměrně rychlým vývojem Evropy a trendy tehdejší doby.

Cílem mé práce bylo dokázat, že i přes rozmanité názory ohledně začlenění židovské komunity a její participace na reformách Tanzimatu a modernizaci říše, byli Židé aktivními přispěvateli k rozvoji Osmanské říše a podíleli se na vzniku multi-etnické osmanské společnosti, která byla unikátní právě svou kombinací různých náboženských skupin a etnik tvořících základ pro současnou tureckou kulturu. Jelikož pojmem Osmanská říše není myšlená jen oblast dnešního Turecka, ale rozsáhlá území tehdejšího impéria, chtěla jsem svůj výběr zúžit na jedno konkrétní místo, které hrálo v rámci reformy Tanzimatu zásadní roli a stalo se centrem moderních myšlenek a reformních změn, a proto jsem se rozhodla věnovat Istanbulu. V první části jsem se zaměřila na život Židů v Istanbulu obecně, což zahrnovalo jejich imigraci z východních částí Evropy, jejich početnost a důležitá centra jejich usazení či vztahy s ostatními obyvateli. Dále jsem se zaměřila na sultány, kteří zde hráli klíčovou roli při publikaci a oficiální propagaci reformy Tanzimatu. O reformách Tanzimatu jsem se snažila říct vše potřebné, i když ve stručnějším podání, jelikož toto téma je velice obsáhlé a nebylo možné mu v mé práci věnovat více prostoru. Značnou pozornost jsem věnovala tomu, jak reformy Tanzimatu ovlivnily židovskou komunitu a to jak z teoretického hlediska, tak v praxi. Jak už bylo řečeno, reformy Tanzimatu sehrály v rámci židovské komunity důležitou roli nejen co se týče začlenění Židů do osmanské společnosti a zlepšení jejich úrovně života, ale také při modernizaci tradiční židovské komunity jako takové. Židé se plně zapojovali do všech vrstev společenského života a stali se nedílnou součástí Osmanské říše, která jim v 19. století nabídla skvělé podmínky pro vnitřní i vnější rozvoj jejich komunit a uplatnění jejich členů jako rovnocenných občanů Osmanské říše.

Za přínos mého studia Židů v Istanbulu v období 19. století považuji fakt, že tato bakalářská práce vůbec jako první zpracovává téma istanbulských Židů v českém jazyce a mohla by v budoucnu prohloubit zájem o detailnější rozšíření poznatků o istanbulské židovské komunitě na základě cizojazyčné literatury, kde doposud přispívaly především anglické či francouzské historiografie, a která by mohla být podnětem pro překlad pramenů či zdrojů z turečtiny. Existuje mnoho knih či novinových článků v tureckém jazyce, které pojednávají o tehdejší situaci okolo reforem Tanzimatu i židovské komunitě v Istanbulu a dalších městech, které jsou okolnímu světu vzhledem k jazykové bariéře stále nepřístupné. Má práce tak obsahuje jen zlomek toho, co se v tureckých archivech ukrývá, ale i přesto shrnuje stěžejní materiál pro budoucí studium tohoto tématu.

Seznam použité literatury

Prameny

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Adliye*, i. č. 141, sign. 25-N-1255, 1840

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Adliye*, i. č. 550

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Adliye*, i. č. 4307, sign.14a-Za-1265, 1848

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Adliye*, i. č. 3244, sign. 4-N-1266, 1849

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Adliye*, i. č. 3927, sign. M-1290, 1873

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Adliye*, i. č. 4876, sign. Z-1263, 1846

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Írade* i. č. 3244, sign. 4-N-1288, 1849

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Írade*, i. č. 11212 (Hariciye), sign. 28-C-1279, 1862

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Írade*, i. č. 14036, sing. 14-B-1271, 1854

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Írade*, i. č. 149088, sign. 9-S-1288, 1871

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Írade*, i. č. 20220, sign. 23-Ca-1271, 1854

Prime Minister's Ottoman Archives v Istanbulu, The Irade Collection. BA. *Maliye*, i. č. 6484, sign. M-1266, 1849

Historial Jewish Press [online]. E.G. *Hatzefírah*, no. 1, i. č. 1 z 8. července 1874 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:
http://jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&_ga=2.30302143.1674215097.1588327397-1197449632.1587721158#panel=browse

Historial Jewish Press [online]. E.G. *Hatzefírah*, no. 2, i. č. 7 z 11. února 1862 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:
http://jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&_ga=2.30302143.1674215097.1588327397-1197449632.1587721158#panel=browse

Historical Jewish Press [online]. E.G. *Hatzefirah*, no. 7, i. č. 1 z 19. srpna 1874 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:
http://jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&_ga=2.30302143.1674215097.1588327397-1197449632.1587721158#panel=browse

Historical Jewish Press [online]. E.G. *Hatzefirah*, no. 16, i. č. 4 z 6. května 1884 [cit. 2020-05-01]. Dostupné z:
http://jpress.nli.org.il/Olive/APA/NLI/?action=tab&tab=browse&_ga=2.30302143.1674215097.1588327397-1197449632.1587721158#panel=browse

Literatura

BADEM, Candan. *The Ottoman Crimean War, 1853-1856*. Boston: Brill, 2010. ISBN 978-90-04-22684-5.

BAILEY, Frank E. *British Policy and the Turkish Reform Movement: A Study in Anglo-Turkish Relations, 1826-1853*. NY. 1970. ISBN 978-0865270190.

BERKES, Niyazi. *Development of Secularism in Turkey*. Velká Británie: Taylor & Francis, 1999. ISBN 9780415919821.

BLAHA, Josef. *Tóra ve světle kabaly*. Praha: [J. Blaha], 2014. ISBN 9788026073857.

BRAUDE, Benjamin a Bernard LEWIS. *Christians and Jews in the Ottoman empire: the functioning of a plural society*. New York: Holmes & Meier Publishers, 1982. ISBN 0841905207.

BREW, Gregory. *Gale Researcher Guide for: Tanzimat Reforms and Modernization in the Ottoman Empire*. Gale, 2018. ISBN 978-1535866194.

CLEVELAND, William L. a Martin BUNTO. *A History of the Modern Middle East*. Westview Press. 2016. ISBN 978-0813348339.

COHEN, Hayyim J. *The Jews of the Middle East, 1860-1972*. NY. 1973. ISBN 978-0878551699.

DAVISON, Roderic H. *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*. New Jersey: Princeton University Press, 1963. ISBN 978-0691625157.

ENGELHARDT, Ed. *La Turquie et le tanzimat*. Paris: A. Cotillon et cie, 1882. ISBN 978-1272507169.

ERSOY, Ahmet, Maciej GORNY, Vangelis KECHRIOTIS, Michal KOPECEK a Balazs TRENCSENYI. *Discourses of collective identity in Central and Southeast Europe (1770-1945): texts and commentaries*. New York: Central European University Press, 2010. ISBN 978-9637326516.

FRANCO, Moise. *Essai Sur L'histoire Des Israélites De L'empire Ottoman: Depuis Les Origines Jusqu'à Nos Jours*. Nabu Press, 2010. ISBN 978-1142906092.

GALANTE, Abraham. *Histoire des Juifs d'Istanbul*. Istanbul: Isis, 1985

- GEBELT, Jiří a kol. *Ve stínu islámu: menšinová náboženství na Blízkém východě*. Praha: Vyšehrad, 2016. ISBN 978-80-7429-692-5.
- GELLER, Yaakov. *Sephardi Jews in Economic Life of Romania*. Pe'amim. 1987
- GRABILL, Joseph L. *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy. 1810-1927*. Minneapolis. 1971. ISBN 978-0816657759.
- HOURANI, Albert. *Arabic thought in the liberal age, 1798-1939*. New York: Cambridge University Press, 1983. ISBN 0521274230.
- KARPAT, Kemal H. *Ottoman past and today's Turkey*. Boston: Brill, 2000. ISBN 978-9004115620.
- KARMI, Ilan. *The Jewish Community of Istanbul in the Nineteenth Century*. Istanbul: The Isis Press, 1996. ISBN 975-428-085-1.
- KARMI, Ilan. *Jewish sites of Istanbul: a guide book*. Beylerbeyi, Istanbul: Isis Press, 1992. ISBN 978-9754280357.
- LANDAU, Jacob M. *Panislam*. Routledge. 1990. ISBN 978-0198277095.
- LANDAU, Jacob M. *Exploring Ottoman and Turkish History*. C. Hurst & Co, 2014. ISBN 978-1850657521.
- LEVY, Avigdor. *The Sephardim in the Ottoman Empire*. Princeton, N.J.: Darwin Press, 1992. ISBN 978-0878500898.
- MALINO, Frances a David Jan SORKIN. *Profiles in diversity: Jews in a changing Europe, 1750-1870*. Detroit: Wayne State University Press, 1998. ISBN 978-0814327159.
- ÖZYASAR, Yonca Köksal. *The Ottoman Empire in the Tanzimat era: provincial perspectives from Ankara to Edirne*. New York, NY: Routledge, 2019. ISBN 978-1138335738.
- REED, H. Alexander. *The Destruction of the Janissaries in June 1826: How Sultan Mahmud II. Abolished the Corps*. Princeton University. 1951
- RODRIGUE, Aron. *French Jews, Turkish Jews: the Alliance israélite universelle and the politics of Jewish schooling in Turkey, 1860-1925*. Bloomington: Indiana University Press, 1990. Modern Jewish experience (Bloomington, Ind.). ISBN 978-0253350213.
- ROSANES, Solomon. *Qorot ha-Yehudim be-Turkiya uve-Arşot ha-Qedem*, vol. 6 Jerusalem: Mosad Harav Kook. 1945
- SHAW, Stanford J. *The Jews of the Ottoman Empire and Turkish Republic*. Great Britian: Macmillan Press, 1991. ISBN 978-1349122370.
- SIEGL, Erik. *Islám versus modernizace?: náboženství, sekularismus a rozvoj v Turecku: pohled Turguta Özala*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2013. ISBN 978-80-87558-14-0.
- STILLMAN, Norman. *The Jews of the Arab Lands: a History and Source Book*.

Philadelphia. 1979. ISBN 978-0827601987.

ZOUFALÁ, Marcela. *Judaismus a ženy v Izraeli*. V Praze: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2039-8.

Encyklopedie

ÁGOSTON, Gábor a Bruce MASTERS. *Encyclopedia of the Ottoman Empire*. NY: Facts On File, 2009. ISBN 978-0-8160-6259-1.

BUDIL, Ivo T. a kol. *Encyklopedie dějin antisemitismu*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2013. ISBN 978-80-261-0206-9.

KIA, Mehrdad. *The Ottoman Empire [2 volumes]: A Historical Encyclopedia (Empires of the World)*. USA: ABC-CLIO, 2017. ISBN 978-1610693882

MENGUJJ, Murat C. "Young Ottomans". In: *Encyclopedia of Islam and the Muslim World*, New York. Thomson Gale. 2004. ISBN 978-0028656038.

TUCKER, Spencer. *Middle East conflicts from Ancient Egypt to the 21st century: An Encyclopedia and Document Collection*. Santa Barbra, CA: ABC-CLIO, 2019. ISBN 978-1-4408-5352-4.

STILLMAN, Norman A. a Phillip Isaac ACKERMAN-LIEBERMAN. *Encyclopedia of Jews in the Islamic world*. Boston: Brill, 2010. ISBN 978-9004176782.

Internetové zdroje

Abdul Hamid II. In: *New World Encyclopedia* [online]. New World Encyclopedia, 2019 [cit. 2020-03-26]. Dostupné z: [//www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Abdul_Hamid_II&oldid=1025976](http://www.newworldencyclopedia.org/p/index.php?title=Abdul_Hamid_II&oldid=1025976)

Abdülmecid I. In: *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, 2019 [cit. 2020-03-16]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Abdulmecid-I>

ARAVA-NOVOTNÁ, Lena. *Postavení Židů v islámských zemích a jeho proměny pod vlivem Evropy* [online]. 14-31 [cit. 2020-04-10]. Dostupné z: https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/6327/1/Arava_Novotna.pdf

Doma na cestě? Migrace a uprchlíci. In: *Nasinebocizi.cz* [online]. Praha: Židovské muzeum v Praze [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: http://www.nasinebocizi.cz/wp-content/uploads/2014/02/4-01_Doma_na_cestech_Migrace_a_uprchlici.pdf

EKINCI, Ekrem Buğra. The Galata Bankers: Financing Ottoman state. In: *Daily Sabah* [online]. 2015 [cit. 2020-04-11]. Dostupné z: <https://www.dailysabah.com/feature/2015/12/25/the-galata-bankers-financing-ottoman-state>

GABBAI. *Jewish Virtual Library: A Project of Aice* [online]. Encyclopaedia Judaica, 2008 [cit. 2020-04-08]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/gabbai-2>

GELLER, A.H..Yaacov a Leah BORNSTEIN-MAKOVETSKY. Virtual Jewish World: Istanbul, Turkey. In: *Jewishvirtuallibrary.org* [online]. 2008 [cit. 10.2.2020]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/istanbl-turkey>

GLACOVÁ, Denisa. Muslimské země v 19. století a sílící evropský vliv. In: *Encyklopedie migrace* [online]. [cit. 2020-04-01]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/muslimske-zeme-19-stoleti-silici-evropsky-vliv/>

HAIM Abraham, Yaacov Geller a Leah Bornstein-Makovetsky. Virtual Jewish World: Istanbul, Turkey. In: *Jewishvirtuallibrary.org* [online]. 2008 [cit. 10.2.2020]. Dostupné z: <https://www.jewishvirtuallibrary.org/istanbl-turkey>

MADSEN, Wayne. The Dönme: The Middle East's Most Whispered Secret. In: *Strategic-culture.org* [online]. Strategic Culture Foundation [cit. 02.04.2020]. Dostupné z: <https://www.strategic-culture.org/news/2011/10/25/the-doenmeh-the-middle-east-s-most-whispered-secret-part-i/>

MIDHAT, Ali Haydar. *The life of Midhat Pasha* [online]. Andesite Press, 2016 [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/files/51243/51243-h/51243-h.htm>

Mustafa Reşid Paşa. *Biyografya Beta* [online]. Biyografya Beta [cit. 2020-04-03]. Dostupné z: <https://www.biyografya.com/biyografi/16591>

Our Beginnings. Notre Dame de Sion [online]. [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.notredamedesion.org/about/our-beginnings/>

STOČES, František. Dönme. *Zvėdavec* [online]. Vladimír Stwora, 2013 [cit. 2020-04-04]. Dostupné z: <http://zvedavec.org/komentare/2013/07/5588-donmeh-tajemstvi-stredniho-vychodu-o-nemz-se-nejvice-suska-cast-1.htm>

YAPP, Malcolm Edward a Stanford J. SHAW. Ottoman Empire. *Encyclopædia Britannica* [online]. Encyclopædia Britannica, 2019 [cit. 2020-04-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Ottoman-Empire/The-Tanzimat-reforms-1839-76>

Institute

Muzeum *The Quincentennial Foundation Museum of Turkish Jews*